

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**МУҲАММАД АЛ-ХОРАЗМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ АХБОРОТ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ
ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**2021
ЎҚУВ – УСЛУБИЙ МАЖМУА**

“АХБОРОТ КУТУБХОНА ХИЗМАТИ: НАЗАРИЯСИ ВА УСЛУБИЁТИ”

“Кутубхона-ахборот фаолияти (фаолият турлари бўйича)” йўналиши

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ
ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**МУҲАММАД АЛ-ХОРАЗМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ АХБОРОТ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ
КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**“Кутубхона-ахборот фаолияти (фаолият турлари бўйича)”
йўналиши**

**“АХБОРОТ КУТУБХОНА ХИЗМАТИ:
НАЗАРИЯСИ ВА УСЛУБИЁТИ”**

МОДУЛИ БЎЙИЧА

Ў Қ У В - У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тошкент - 2021

Модулнинг ўқув-услугий мажмуаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 7 декабрдаги 648-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчилар: Б.Ганиева – ТАТУ “Ахборот кутубхона тизимлари” кафедраси мудири, п.ф.н., доц.

Такризчилар: Беларусь-Ўзбекистон кўшма тармоқлараро амалий техник квалификациялар институти, илмий ишлар ва инновациялар бўйича директор ўринбосари, п.ф.н. Л.Набиулина,
Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги ТАТУ, “Ахборот технологиялари” кафедраси мудири, проф. Х.Зайнидинов.

Ўқув -услугий мажмуа Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари университети Кенгашининг қарори билан нашрга тавсия қилинган (2020 йил 29 октябрдаги 3(705)-сонли баённомаси)

МУНДАРИЖА

I. Ишчи дастур.....	5
II. Модулни ўқитишда фойдаланиладиган интерфаол таълим методлари.....	13
III. Назарий материаллар	21
IV. Амалий машғулот материаллари	75
V. Кейслар банки	87
VI. Глоссарий.....	90
VII. Адабиётлар рўйхати	96

I. ИШЧИ ДАСТУР

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда тасдиқланган “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сон, 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сон ва 2020 йил 29 октябрдаги “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6097-сонли Фармонлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарорларида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг мутахассислик фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

"Ахборот кутубхона хизмати: назарияси ва услубиёти" модулида ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатишнинг аҳволи, тараққий

эттириш йўллари ва муаммолар; китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг аҳамияти, методологик тамойиллари, умумий талаблари ва усуллари; истеъмолчилар қизиқишининг ўрганишнинг умумилмий усуллари; кутубхона АРМ (Ахборот ресурс маркази) ва АКМ (Ахборот кутубхона маркази) да истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш тизими; кутубхона АРМ (Ахборот ресурс маркази) ва АКМ (Ахборот кутубхона маркази) дан ташқарида истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш тизими; кутубхона АРМ (Ахборот ресурс маркази) ва АКМ (Ахборот кутубхона маркази) да истеъмолчилар билан яққа тартибда ишлаш усуллари; китобхонлар типологияси очиб берилади.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

"Ахборот кутубхона хизмати: назарияси ва услубиёти" модулининг мақсад ва вазифалари:

- ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатишнинг аҳволи, тараққий эттириш йўллари ва муаммоларнинг ечимини топиш, китобхонлар қизиқишини ўрганиш натижасида кутубхона АРМ (Ахборот ресурс маркази) ва АКМ (Ахборот кутубхона маркази) фаолиятини самарали ташкил этиш дир.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

"Ахборот кутубхона хизмати: назарияси ва услубиёти" модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- ахборот кутубхона муассасаларини бошқаришга оид меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларини;
- ахборот кутубхона муассасаларида хизмат кўрсатиш жараёнларини ва уни бошқаришнинг назарий асосларини;
- ахборот-ресурс марказларидаги ахборот жараёнларини автоматлаштириш усулларини;

- ахборот кутубхона муассасаларида хизмат кўрсатиш йўналишларини **билиши керак.**

Тингловчи:

- автоматлаштирилган кутубхоналарнинг иш жараёнларини режалаштириш ва бошқариш;
- автоматлаштирилган иш ўринларини яратиш;
- хорижий ва мамлакатимиз ахборот кутубхона тизимида қўлланилаётган лойиҳаларни таҳлил қилиш;
- ахборот-кутубхона муассасалари хизматларини ташкил этиш, ахборот маҳсулотларини тайёрлаш ва тақдим этиш **кўникмаларига** эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- ахборот-кутубхона муассасалари хизматларини ташкил этиш;
- ахборот-кутубхона муассасаларида замонавий ахборот технологиялари воситаларидан фойдаланиш;
- фойдаланувчиларга хизмат кўрсатиш **малакаларига** эга бўлиши зарур.

Тингловчи:

- ахборот ресурс марказида автоматлаштирилган иш ўринларида ишлаш;
- ахборот-кутубхона муассасалари таркибий тузилмаларида, виртуал кутубхоналар, корпоратив тармоқда хизмат кўрсатишни ташкил этиш;
- кутубхона-библиографик жараёнини ташкил этиш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

-

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

"Ахборот кутубхона хизмати: назарияси ва услубиёти" модули маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

-маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

-ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усуллари кўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

"Ахборот кутубхона хизмати: назарияси ва услубиёти" модули мазмуни ўқув режадаги "Булутли ҳисоблаш, катта маълумотлар ва виртуал реаллик тизимларидан фойдаланиш", "Электрон ҳуқумат" ва "Автоматлаштирилган кутубхоналарни бошқариш" ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг "Ахборот кутубхона хизмати: назарияси ва услубиёти" яратиш бўйича касбий педагогик тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар ахборот кутубхонасини яратишни ўрганиш, амалда кўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Модуль мавзулари	Аудитория уқув юкламаси			
		Жами	жумладан		
			Назарий	Амаи	Машғулот кучма
1	Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатишнинг аҳволи, тараққий эттириш йўллари ва муаммолар.	2	2		
2	Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг аҳамияти, методологик тамойиллари, умумий талаблари ва усуллари. Истеъмолчилар қизиқишининг ўрганишнинг умумий усуллари.	2	2		
3	АРМ (Ахборот ресурс маркази) ва АКМ (Ахборот кутубхона маркази)ларда истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш тизими. АРМ (Ахборот ресурс маркази) ва АКМ (Ахборот кутубхона маркази)лардан ташқарида истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш тизими. АРМ (Ахборот ресурс маркази) ва АКМ (Ахборот кутубхона маркази)ларда истеъмолчилар билан яқка тартибда ишлаш усуллари. Китобхонлар типологияси.	2	2		
1	АРМ ва АКМ да фойдаланувчиларни китобхонлик қизиқишларини ўрганиш	6		2	4
2	АКМ ва АРМ да китобхонлар тавсифномасини тузиш ва уни таҳлили	2		2	

3	АКМ ва АРМ да китобхонларга хизмат кўрсатиш тизими	4		4	
4	Фойдаланувчиларга АКМ дан ташқарида хизмат кўрсатиш	4		4	
	Жами:	22	6	12	4

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1 – мавзу. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатишнинг аҳволи, тараққий эттириш йўллари ва муаммолар (2 соат)

Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш мақсади. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш вазифалари. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш аҳволи, тараққий эттириш йўллари ва муаммолар.

2 – мавзу. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг аҳамияти, методологик тамойиллари, умумий талаблари ва усуллари. Истеъмолчилар қизиқишининг ўрганишнинг умумий усуллари (2 соат)

Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг аҳамияти ва тарихи. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг умумий усуллари. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг махсус усуллари.

3 – мавзу. АРМ ва АКМ ларда истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш тизими. АРМ ва АКМ лардан ташқарида истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш тизими. АРМ ва АКМларда истеъмолчилар билан якка тартибда ишлаш усуллари. Китобхонлар типологияси (2 соат)

Ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш тизимининг мазмуни. АКМ ва АРМда истеъмолчиларга кутубхона абонементида ва ўқув залида хизмат кўрсатиш усули. Истеъмолчиларга АКМ ва АРМдан ташқарида хизмат кўрсатиш усуллари. Кутубхона АРМ (Ахборот ресурс маркази) ва АКМ (Ахборот кутубхона маркази) да истеъмолчилар билан якка тартибда ишлаш усуллари.

Китобхонлар типологияси.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот. АРМ ва АКМ да фойдаланувчиларни китобхонлик қизиқишларини ўрганиш (2 соат)

2-амалий машғулот. АКМ ва АРМ да китобхонлар тавсифномасини тузиш ва уни таҳлили (2 соат)

3-амалий машғулот. АКМ ва АРМ да китобхонларга хизмат кўрсатиш тизими (4 соат)

4-амалий машғулот. Фойдаланувчиларга АКМ дан ташқарида хизмат кўрсатиш (4 соат)

КЎЧМА МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ

АРМ ва АКМ да фойдаланувчиларни китобхонлик қизиқишларини ўрганиш (4 соат).

Кўчма машғулот Алишер Навоий Миллий кутубхонасида ўтказилади ва фойдаланувчиларни китобхонлик қизиқишларини ўрганилади.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилятини ривожлантириш).

II БЎЛИМ

МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА
ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН
ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ
МЕТОДЛАРИ

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

«Блум кубиги» методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод тингловчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билимларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод тингловчилар учун “Очиқ” саволлар тузиш ва уларга жавоб топиш машқи вазифасини белгилайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

1. Ушбу методни қўллаш учун, оддий куб керак бўлади. Кубнинг ҳар бир томонида қўйидаги сўзлар ёзилади:
  - **Санаб беринг, таъриф беринг (оддий савол)**
  - **Нима учун (сабаб-оқибатни аниқлаштиривчи савол)**
  - **Тушинтириб беринг (муаммони ҳар томонлама қараш саволи)**
  - **Таклиф беринг (амалиёт билан боғлиқ савол)**
  - **Мисол келтиринг (ижодкорликни ривожлантиривчи савол)**
  - **Фикр беринг (таҳлил қилиш ва баҳолаш саволи)**
2. Ўқитувчи мавзунини белгилаб беради.
3. Ўқитувчи кубикни столга ташайди. Қайси сўз чиқса, унга тегишли саволни беради.

“KWLH” методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод тингловчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билимларни тизимлаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод тингловчилар учун мавзу бўйича қўйидаги жадвалда берилган саволларга жавоб топиш машқи вазифасини белгилайди.

Изоҳ. KWLH:

Know – нималарни биламан?

Want – нимани билишни хоҳлайман?

How - қандай билиб олсам бўлади?

Learn - нимани ўрганиб олдим?.

“KWL” методи	
1. Нималарни биламан: -	2. Нималарни билишни хоҳлайман, нималарни билишим керак: -
3. Қандай қилиб билиб ва топиб оламан: -	4. Нималарни билиб олдим: -

“W1H” методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод тингловчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билимларни тизимлаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод тингловчилар учун мавзу бўйича қўйидаги жадвалда берилган олти саволларга жавоб топиш машқи вазифасини белгилайди.

What?	Нима? (таърифи, мазмуни, нима учун ишлатилади)	
Where?	Қаерда (жойлашган, қаердан олиш мумкин)?	
What kind?	Қандай? (параметрлари, турлари мавжуд)	
When?	Қачон? (ишлатилади)	
Why?	Нима учун? (ишлатилади)	
How?	Қандай қилиб? (яратилади, сақланади, тўлдирилади, таҳрирлаш мумкин)	

“SWOT-таҳлил” методи.

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўллари топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• хавфлар

“БЕЕР” методи

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характердаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айти пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантикий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Беер” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби:

тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари туширилган тарқатма материалларни тарқатади;

ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу яқунланади.

Муаммоли савол					
1-усул		2-усул		3-усул	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
Хулоса:					

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетида амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин.

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғини белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

“Ассесмент” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, амалий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассесмент”лардан маъруза машғулотларида талабаларнинг ёки қатнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

Ҳар бир катакдаги тўғри жавоб 5 балл ёки 1-5 балгача баҳоланиши мумкин.

Тест

Муаммоли вазият

Тушунча таҳлили (симптом)

“Инсерт” методи

Методни амалга ошириш тартиби:

- ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;
- янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намоёниш этилади;
- таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	Матн
“V” – таниш маълумот.	
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.	
“+” бу маълумот мен учун янгилик.	
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?	

Белгиланган вақт яқунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот яқунланади.

Ш БЎЛИМ

НАЗАРИЙ
МАТЕРИАЛЛАР

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1 – мавзу. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатишнинг аҳволи, тараққий эттириш йўллари ва муаммолар (2 соат)

Режа:

- 1.1. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш мақсади.
- 1.2. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш вазифалари.
- 1.3. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш аҳволи, тараққий эттириш йўллари ва муаммолар.

Таянч иборалар: Ахборот-кутубхона, ахборот-кутубхона хизмати, ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчилари.

1.1. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш мақсади.

Ахборот-кутубхона хизмати кўрсатишнинг мақсади ва мазмунини аниқлаш - кутубхонашунослик фанидаги энг мухим муаммолардан бири хисобланади. Мақсад сари интилиш ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш жараёнининг ҳаракатга келтирувчи омили бўлиб, у бошқа таркибий компонентларни (воситалар, усуллар, шакллар ва уларни жорий этиш даражаларини) бир-бирига боғлайди, кутубхоналар, АРМ ва АКМ лар фаолиятининг аниқ мақсади ва йўналишини ҳамда йўллари ва характерини белгилайди.

Ахборот-кутубхона хизматининг мақсади жамият мақсадларига боғлиқдир. Агар жамиятни аниқ мақсад ва йўналишларида ноаниқликлар бўлса, ҳеч бир кутубхона, АРМ, АКМлар ўз мақсадлари ва йўналишларини аниқ белгилай олмайдилар. Жамият қандай мақсадлар сари илгари бораётганлигини аниқ билган тақдирда, ахборот- кутубхона хизматида ҳам мақсад ва йўналишлар белгиланади.

Истеъмолчиларга ахборот-кутубхона хизмат кўрсатишнинг ўзига хос мақсади ва вазифалари истеъмолчилар эътиборини қозонишга имконият яратди. Истеъмолчиларга ахборот-кутубхона хизмати кўрсатишнинг вазифалари қанчалик мақсадга мувофиқ, тўғри шакллантирилса хизмат кўрсатиш даражаси камол топиб кутубхоналарнинг тараққиёти учун асосий омил бўлади.

1.2. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш вазифалари.

Истеъмолчиларга ахборот-кутубхона хизмати кўрсатишнинг мақсади ва вазифаларини мақсадга мувофиқ қўллаш, ҳар бир кутубхоначининг бурчи ҳисобланади. Кутубхоначи томонидан истеъмолчиларга хизмат кўрсатишнинг вазифалари тўғри танланиши ва унга амал қилиш, шунингдек бу ишга ижодий ёндошиш этакчи аҳамият касб этади.

Кутубхоначилар истеъмолчиларни ҳар томонлама баркомол инсон бўлиб ривожланишларига ёрдам кўрсатиш мақсадида адабиётлар тарғиботини йўлга қўядилар. Уларни қизиқишни қондиришни ўзларининг асосий вазифаларидан бири деб ҳисоблашлари керак. Бунинг учун ҳар бир китобхонни ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиб баркамолликка асос бўлишига ҳисса қўшадиган энг зарур адабиётларни тавсия этиш йўлларини белгилайдилар.

Кутубхоначилар ўз олдига қўйган вазифаларни яхши тасаввур этиб, ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш вазифаларига ўзларининг кундалик фаолиятларида қатъий амал қилишлари шарт. Истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш вазифалари Республикамизнинг бугунги ижтимоий- иқтисодий, сиёсий, маданий- маърифий ҳаёти талабаларидан келиб чиқади. Ҳозирги кунда кутубхоналар, АРМ, АКМларнинг асосий вазифаси ҳар томонлама этук, давр талабига жавоб берадиган ақлий ва жисмоний ривожланган шахсни шакллантиришдир.

Ақлий камолот юксак илмийликни, маданиятлиликни ва нафосатни

Ўзида ифодаласа, жисмоний камолот китобхонни ҳар томонлама жисмоний соғлигини ифодалайди. Ақлий ва жисмоний камолотни китобхонда уйғунлашуви баркамоллик нишонасидир. Китобхонни ҳар томонлама камол топиши уни маънавий жиҳатдан ҳам тараққий этишига таъсир кўрсатади. Уни замонавий билим эгаси бўлишига, маърифатлий, маданиятли шахс бўлишига олиб келади.

Шахсни ҳар томонлама камолотини чегараси йўқ, унга бўлган талаба янги туғилган орзулар сингари кўпайиб бораверади. Шахсни ҳар томонлама камолоти китобхонни барча фан соҳаларини тўлиқ ўзлаштириши шарт деган ғояни қўймайди Бетакрор интилишда истеъмолчининг касб-кори, мутахассислиги асосий омил бўлиб ҳизмат қилмоғи зарур. Шахсни ҳар томонлама камолотига кутубхона ҳамкорлик қилади ва таъсир кўрсатади, аммо китобхонга тазйиқ ўтказмасдан китобхонни ҳуқуқини ҳимоя қилган ҳолда адабиётни эркин танлаш ва баҳолашга имкон яратиши керак.

Истеъмолчиларга хизмат кўрсатишнинг асосий мақсади шахсни ҳар томонлама тараққий этириш, кутубхона, АРМ, АКМларининг барча ахборот-кутубхона хизмати ишларини ташкил этишнинг метадологик асоси бўлиб хизмат қилади.. Кутубхона, АРМ, АКМлари истеъмолчиларнини янги қизиқишларини шаклланишига, қизиқишини чуқурлашига ва тараққий этишига яқиндан кўмаклашадилар. Истеъмолчиларни ўқиш доирасини кенгайтишига маълум миқдорда таъсир кўрсатадилар. Ушбу ишларни натижалари истеъмолчиларни китоб танлашида, фикрлашини ривожланишида, қизиқишини шаклланишида намоён бўлади.

1.3. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш аҳволи, тараққий эттириш йўллари ва муаммолар.

Истеъмолчини умуммаданий дунёқарашини тараққиёти алоҳида аҳамиятга эга. Истеъмолчи жамиятда ўзи яшаб турган муҳитда бўлаётган барча воқеа -ҳодисаларни фикрлай олиши шарт. Ҳар бир шахсни ўзига ҳос дунёқарашини мавжуд. Кутубхона ходимлари буни яхши хис қилган

тақдирдагина истеъмолчиларни дунё қарашини камолотига таъсир кўрсатади.

Дунёқараш- инсонни умумлашган, тартибга келтирилган жамият, шахсни билиши ва тараққиётни дунёда тутган ўрнига қарашини тафаккурлаш. Дунёқараш инсонда босқичма-босқич аста-секинлик билан шаклланадиган хусусият, шахс ўзини шахсий тажрибасига, фикрлашига ҳаётни, маданиятни, билим соҳаларини ўзлаштиришда мустақил фикрлашга эга бўлишидир.

Кутубхоналар ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш орқали китобхонларнинг дунёқарашини такомиллаштириши, уларни ҳаётни тўғри тасаввур этишга, сиёсатда, фан-техникада, бадиий ижодиётда, барча амалий фаолиятда ишончли йўл кўрсатувчи, маслаҳат берувчилик вазифасини бажариши керак. Инсонни дунёқарашини шаклланишида турли билим соҳаларини ўзлаштирганлик алоҳида аҳамиятга эга.

Турли билим соҳаларидан хабардор бўлиши китобхонни табиатга ва атроф – муҳитга, ўзи яшаётган жамиятга, одамларга ва бошқаларга ижобий муносабатни шакллантиради.

Ҳозирда планетамизда экология масаласи муҳим масалалар қаторидан жой олди. Экология масаласи тобора инсон дунёқарашини шаклланишига сезиларли таъсир кўрсатмоқда. Инсон ва табиат масаласи абадий мунозарага сабаб бўладиган масалага айланган.

Ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш жараёнида кутубхоналар фаолияти уларда шундай экологик тасаввурни шакллантириши керакки, инсон табиатдан устун деган ғоядан уларни аста-секин қайтармоқ керак. Табиатга алоҳида муносабатда бўлиш руҳида ва уни қўриқлаш ва асраш зарурлиги ҳақида фикр шакллансин. Бунинг учун табиатшуносликка оид адабиётлар тарғиботини ривожлантириш зарур.

Буни ўз навбатида техникадан ажратилган ҳолда амалга ошириб бўлмайди. Кутубхоналар техника тараққиётини сўнгги ютуқларини ҳам тарғиб қиладилар. Жамиятга илмий техника тараққиёти ҳам таъсир

кўрсатмоқда.

Саволлар:

1. Ахборот-кутубхона хизмати деганда нимани тушинасиз?
2. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш мақсади нимадан иборат?
3. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш вазифалари нимадан иборат?
4. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш аҳволи, тараккий эттириш йўллари ҳақида гапириб беринг.
5. Ахборот-кутубхона хизмати истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш аҳволи, тараккий эттириш жараёнида қандай муаммолар мавжуд?

Адабиётлар ва интернет сайтлар:

1. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2015. - 168 б.
2. Richard E. Rubin. Foundations of Library and Information Science (4th Edition). Neal-Schuman Publishers Inc, 2015. New York.
3. Ганиева Б. Ахборот Кутубхона каталоги ва фонди. Уқув кулланма.- Тошкент: Файласуфлар нашриёти, 2017.-178 б.
4. Махмудов м. Зиядуллаева Г. Умумий библиографияшунослик. Уқув кулланма. Тошкент. Алоқачи, 2019.-170 б.

2 – мавзу. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг аҳамияти, методологик тамойиллари, умумий талаблари ва усуллари.

Истеъмолчилар қизиқишининг ўрганишнинг умумий усуллари (2 соат)

Режа:

- 2.1. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг аҳамияти ва тарихи
- 2.2. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг умумий усуллари.
- 2.3. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг махсус усуллари.

2.1. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг аҳамияти ва тарихи

Истеъмолчилар қизиқишини ўрганиш ахборот-кутубхона хизматини амалга оширишда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, китобхонни ахборот ва адабиётларга бўлган талабларини аниқлашда асосий манба бўлиб хизмат қилади. Истеъмолчилар талабини ўрганмасдан туриб, улар учун зарур бўлган ижтимоий, иқтисодий, касб-корига оид ҳамда бадиий-фалсафий адабиётлар туркумини илмий жихатдан аниқ белгилаш қийин иш.

Нашрдан чиққан ҳар бир адабиёт ёки турли ахборотлар истеъмолчилар талабига тўлиқ жавоб беролмайди. Истеъмолчилар ахборотлар ва чоп этилган адабиётлар ичида ўзларига зарурини излайди. Ана шундай ахборот ва адабиётларни билиш ва улар билан ўз фондларини тўлдириб бориш кутубхоначилар олдида турган муҳим вазифалардан биридир.

Шу билан бирга, шоирлари ва ёзувчилар, олимлар ва давлат арбоблари, доимо истеъмолчилар билан узвий алоқада бўлиш, ўз асарлари ҳақида уларни фикрини билишга ҳаракат қиладилар. Шунингдек, истеъмолчилар қизиқишларини билишга бир қанча ташкилот ва муассасалар ҳам доимо ҳаракат қиладилар. Булар жумласига ёзувчилар уюшмаси, нашриётлар, тахририятлар, китоб савдоси муассасалари, матбуот, радио ва телевидение ва бошқалар киради. Албатта бу муассаса ва ташкилотларни истеъмолчиларни ахборот ва адабиётга бўлган қизиқишлари ўзлари

бажарадиган вазифаларига кўра бўлади.

Китобхонлар қизиқишини ўрганиш соҳаси келгусида мустақил тармоқ бўлиши табиий. Чунки бу соҳа билан тарбиячилар, ўқитувчилар, тадқиқотчилар, сотсиологлар, психологлар ва ахборот берувчи барча соҳа мутахассислари қизиқаётганлиги бунга далилдир.

Кейинги йилларда ўтказилган сотсиологик тадқиқотлар шуни кўрсатадики ахборот-китобхон хизмати кўрсатишни назарий ва амалий тараққиёти китобхонлар талабини ўрганиш билан чамбарчас боғланган. Шунинг эътиборга олиб барча кутубхоналар китобхонлар талабини синчиклаб ўрганишини кенг кўламда ташкил этишлари зарур.

Китобхонлар талабини ўрганишнинг мақсади уларни илмий ва умуммаданий дунёқарашини шакллантириш, умумтаълим ва касбий маҳоратини такомиллаштириш, истеъмолчиларни ўз-ўзини ахлоқий, меҳнат, ҳуқуқий, эстетик тарбиялаш учун зарур ахборотлар ва асарларни танлаш ва улардан маънавий камолотларини шакллантириш йўлида фойдаланишларида яқиндан ёрдам беришдир.

Кутубхоначи зарур ахборот ва китобни танлашда китобхонга энг яқин ёрдамчи, маслаҳатчидир. Демак, кутубхоначининг, айниқса хизмат кўрсатиш бўлими ходимларини фаолияти, китобхонларга керакли ахборот ва асарларни тавсия этишда энг фаол ташкилотчи сифатида муҳим аҳамиятга эга.

Истеъмолчиларга кутубхона-ахборот хизмати кўрсатишда уларни қизиқишларини ўрганиш тарихи, қадимги даврларга бориб тақалади. Инсоният тарихига назар ташлар эканмиз ҳар бир даврда инсонларни адабиётга ва ахборотга қизиқишиш доираси ўзига хос ва серқирралигини, қизиқишни доимо мавжуд бўлганлигини ва бу эса кўплаб маданий тарихий ёдгорликларни яратилишига ва бизгача сақланишига сабаб бўлганлигини кўраимиз.

Ажойиб санъат асарларининг, илмий асарларни, моддий бойликларни бизгача этиб келиши ва келгуси авлодга авайлаб асралиши қизиқиш

маҳсулидир.

Ўзбекистон кутубхоналарида китобхонлар қизиқишини ўрганиш XX асрнинг 20-30 йилларидан бошланган. Шу йилларда ижод қилган илғор ўзбек зиёлиларини ўша замон китобхонлари ҳақидаги маълумотлари бу соҳа мутахассислари учун қимматли манбадир.

1930 йиллардан бошлаб вилоятлардаги оммавий кутубхоналар китобхонлар қизиқишини ўрганишга эътибор қарата бошлади. Тез орада илмий, касаба уюшма кутубхоналари ҳам ўз китобхонлари қизиқишини ўрганишга киришдилар. Дастлаб, марказлашган тартибда айрим гуруҳ китобхонларини қизиқишини ўрганиш амалга оширила бошланди.

Бу йилларда китобхонлик қизиқишини ўрганишда суҳбат, кузатиш, китобхон мулоҳазасини йиғиш, формулярни таҳлил қилиш усулларидан фойдаланилди. Китобхонларни кутубхонадан ташқарида ўрганишга алоҳида эътибор берилди. Кутубхоналар турли муассаса ва ташкилотларнинг қизил бурчакларида, клуб ва чойхоналарда китоб бериш пунктлари, оммавий тадбирлар ташкил қилдилар, халқни адабиёт ва ахборотга бўлган талабини ўргана бошладилар.

Турли соҳага оид адабиётларни, газета ва журнал мақолаларини овозли ўқишлар ташкил этилди. Китобхонларни ўқилган адабиётлар ва мақолаларга муносабатлари, саволлари, фикрлари тўпланди. Йиғилган манбаларга асосланиб қандай адабиётларни босмадан чиқариш зарурлиги ҳақида маълумотлар тўпланди.

Иккинчи жаҳон уруши туфайли китобхонлар қизиқишини ўрганиш ишлари тўхтаб қолди.

Кутубхонларнинг бу соҳадаги ишларини қайта тикланиши 1960 йилларга тўғри келади. Бу даврдан бошлаб республикамизнинг йирик кутубхоналари, вилоят кутубхоналари билан ҳамкорликда турли соҳалар адабиётлари тарғиботи бўйича илмий изланишларни ташкил этдилар. Бу ўз навбатида китобхонлар қизиқишини ўрганишни тараққиёти янги паллага қадам қўйганлигидан дарак беради.

А.Навоий номидаги Ўзбекистон Республика Давлат кутубхонаси (Ҳозирги А.Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси) 1960 йиллардан бошлаб вилоят кутубхоналари билан ҳамкорликда китобхонлар қизиқишини ўрганиш бўйича дастлабки изланишларни бошлаб юборди. Китобхонлар қизиқиши Тошкент вилоятининг Зангиота, Юқори Чирчиқ, Сирдарё вилоятининг Гулистон, Самарқанд вилоятининг Каттақўрғон, Бухоро вилоятининг Ғиждувон, Қорақўл туман ва бошқа катор кутубхоналарда қишлоқ хўжалиги мутахассисларини касбига оид адабиётларни ўқишлари формулярни таҳлили асосида ўрганилди. Олинган натижалар, кўпчилик мутахассислар ўз касбига оид адабиётлар билан мунтазам танишиб туришлари аниқланди.

1973 йилдан бошлаб А. Навоий номидаги Ўзбекистон Республикаси Давлат кутубхонаси “Қишлоқ ҳаётида китоб ўқишни ўрни” (1972-1977 йиллар) номли тадқиқотда иштирок этди. Бу тадқиқот махсус тузилган сўров варақасига асосланиб ўтказилди. Тадқиқотни биринчи босқичи 1973 йилнинг февраль ва март ойларида Республикамиз қишлоқларида ўтказилди. А.Навоий номидаги Ўзбекистон Давлат кутубхонасининг илмий-услубий бўлим ходимлари, Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институти (Ҳозирги педагогика унверситети) Кутубхонашунослик факультети профессор-ўқитувчилари ҳам унда иштирок этдилар. Бу изланиш сўровнома (анкета) – оғзаки сўраш (интервью) услубига асосланиб ўтказилди. Қишлоқ ҳаётида китоб ва ўқиш тадқиқотининг натижалари ранг – барангдир. Изланиш бу даврда китоб ўқиш, газета ва журналлар билан мунтазам танишиб бориш қишлоқ аҳолисини ҳаётида одат тусига кириб бораётганлигини кўрсатди.

Ўтказилган тадқиқотларни ўрганар эканмиз республикмиз қишлоқларида оммавий ахборот воситалари ҳам халқ орасига кенг кириб бораётганлиги маълум бўлди. Тадқиқот ишининг иккинчи босқичида китоб ва ўқиш жараёнининг янада чуқурроқ ўрганишга ёрдам берувчи маълумотлар тўпланади.

Тадқиқотнинг иккинчи босқичида китобхонлик фаолиятининг айрим белгилари, китобхон талабининг доираси, ўқилган нашрларни турлари, ўқиш маданияти, ўқиш қоидалари ўрганилди.

Китобхонлар қизиқишини ўрганиш соҳасидаги кейинги йирик тадқиқот А.Навоий номидаги Ўзбекистон Республикаси Давлат кутубхонаси томонидан “Қардош халқлар адабиётини ўқилиши” мавзусида Фарғона вилоятининг Қувасой шаҳри ва Қува тумани кутубхоналарида, Тошкент вилоятининг Чирчиқ шаҳри, Сирдарё вилоятларининг Янгиер шаҳри кутубхоналарида ўтказилган изланишлар китобхонларни талабини ўрганишда ўзига хос манбаларни олиш имкониятини яратди. Тадқиқотлар халқимизни қардош халқлар адабиётига бўлган қизиқишни ниҳоятда катта эканлигини кўрсатди. Ҳар бир китобхон формулярида бир неча қардош халқлар ёзувчиларини асари акс этгани қувончли маълумотдир. Буларга, қирғиз ёзувчиси Чингиз Айтматов, тожик ёзувчи Икромий Ж., Миршакар М., туркман шоири Маҳтумқули, қозоқ ёзувчи Муқонов С. ва бошқалар киради.

Кейинги йилларда А.Навоий номидаги Ўзбекистон Республикаси Миллий кутубхонаси ўз китобхонлари талабига ҳам эътибор қаратгани ижобий ҳолдир. Кутубхона бир неча йил мобайнида, муҳим ахамият касб этувчи усуллардан бири талаб варақаларини таҳлил қилиш усулидан самарали фойдаланиши натижасида китобхонларни рад жавобларини камайтиришга эришди.

Республикада китобхонлар қизиқишини ўрганишда вилоят илмий универсал кутубхоналари (ҳозирда улар ахборот-кутубхона марказлари деб аталмоқда) фаолияти ҳам алоҳида ажралиб туради..

Фарғона вилоятининг бу соҳадаги фаолиятини ўрганар эканмиз, 1990 йилларда бошлаб бу эрда китобхонларнинг техникага доир адабиётлар ўқиши бир неча маротаба анкета, статистик усуллар ёрдамида ўрганилганлигини кўрамиз. 2000 йилдан бошлаб бир неча маротаба Марғилон, Қўқон шаҳар кутубхоналарида китобхонлар формулярини таҳлили асосида китобхонлар қизиқишини ўрганиш ташкил этилди.

2000 йилдан бошлаб Андижон ва Наманган вилоят кутубхоналари ҳам ўз китобхонларини ижтимоий - сиёсий адабиётларга бўлган қизиқишини талабнома варақаларига асосланиб ўрганишди. 2002 йиллар бошига келиб бундай тадбирлар Хоразм, Сурхандарё, Навоий вилоятларида ҳам ўз самарасининг кўрсата бошлади.

2002 йилдан бошлаб Тошкент вилоятининг Ангрэн, Олмалик, Охангарон шаҳар кутубхоналарида ишчи ёшларини қизиқишлари ўрганилди. Бу изланиш ишчи ёшларни касбига, иқтисодий билимларга, техника ва бошқа соҳаларга бўлган талабларини ўрганишга қаратилган эди. Таҳлил натижалари бир хил китобхонлар гуруҳининг ўқишлари ҳақида турли хулосалар чиқариш имконини берди. Ибн Сино номидаги Бухоро вилоят кутубхонаси кўп йиллардан бери шаҳардаги мусиқа билим юрти ўқувчиларининг қизиқишларини ўрганишни ташкил этган.

2.2. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг умумий усуллари.

Турли фан соҳаларида қўллаш имконини берувчи усуллар жамламасига умумилмий усуллар деб таъриф берилган. Истеъмолчилар қизиқишини ўрганишнинг кенг тарқалган умумилмий усуллари асосан қуйидагилардан ташкил топган: статистик, кузатиш, суҳбат, сўровнома, интервью, хужжатлар таҳлили, тажриба ва бошқа усулларни киритиш мумкин. Махсус усулларга китобхон ва китоб формулярини, бажарилган библиографик маълумотларни ва талаб варақаларини таҳлили усулини киритиш мумкин.

Истеъмолчилар қизиқишини ўрганишнинг муҳим усулларида бири бу статистик усулдир. Уни асосий қонуниятлари аниқ маълумотни зарурий муносабат билан таққослаш учун имконияти яратишдир. Бу усул ёрдамида китобхонлар миқдори ва уларга берилган адабиётлар, китобхонларни кутубхонага қатнаши, китобхон талабидаги ўзгаришларнинг характери кузатилади.

Бу усул асосида кутубхоначи китобхонлар қизиқиши ҳақида умумий

хулоса чиқариш имкониятига эга бўлади.

Статистик усул ҳисобот маълумотларига асосланиб таҳлил қилинади. Бу усул ўзига хос манбани кутубхона кундалигидан ва йиллик статистик ҳисоботдан олади. Иккиланишлар туғилса уни аниқлаш мақсадида ёзма ҳисоботдан ҳам фойдаланади.

Статистик тадқиқот ва таҳлил этиш кутубхона ва китобхонлар талабига тавсифнома бериш унинг ўзига хос хусусиятидир. Бу усулни тадбиқ этиш асосига олинган маълумотлар келгусида қайси тармоқ адабиётларини тарғиботига кўпроқ эътибор бериш зарурлигини аниқлайди.

Кузатиш усули. Китобхонлар қизиқишини ўрганишда кузатиш усули ўзига хос аҳамият касб этади. Бу усул мураккаб, машаққатли бўлишидан қатъий назар, сермахсул, кутубхоначидан китобхонлар билан ишлашни ва сезгирликни, ҳар бир жараёнга ижодий ёндошишни талаб қилади. Кузатиш асосига кутубхоначи китобхон ҳақида ишончли маълумотларни қўлга киритади.

Кузатиш аниқ мақсад асосида ташкил этилган бўлиб, маълум белгиланган вазифани аниқлашга қаратилган бўлади. Шу сабабли кутубхоначи илгаридан нимани режалаштирган бўлса, керакли маълумотни тўплашга имкон берадиган режани тузади. Режа ва услуб қандай маълумотларни кузатиш асосида ҳисобга олиш зарурлигини белгилаб беради, яъни кузатиш доирасини аниқлайди.

Кузатиш услубидан фойдаланиш кутубхоначининг кундалик фаолияти жараёнида рўй бериб боради. Кутубхоначи маълум жараёнлар босқичида китобхонлар билан бевосита боғланади, яъни мулоқот асосида шаклланган фикрларни дастлабки маълумот сифатида ҳисобга олиб боради. Ҳақиқаттан ҳам ҳаётий тажриба шуни маълум қиладики, кузатишни аҳамияти юксак, аммо уни шундай ташкил этиш керакки таҳлил учун зарурий манбани олиш имконияти яратилсин.

Бу жараёнлар табиий кечади. Китобхонга тазйиқ ўтказилмайди. Бу усул қўлланилганда кутубхоначи китобхон ҳақида ҳаққоний маълумот олади.

Кузатишни яна бир хусусияти шундан иборатки китобхонлар учун адабиётлар тарғиботини самарадорлигини аниқлаш имкониятини яратади. Кузатиш усули асосида ўтказилган оммавий тадбирлар самарадорлигини ҳам аниқлаш мумкин.

Кузатиш катта имкониятларга эга. Китобхонни кутубхонага аъзо этишда, китобхонни фонддан адабиёт танлашда, каталог ва картотекалардан фойдаланишда, китоб олиш ва китобни қайтариш даврида кузатиш амалга оширилади. Шу билан бирга библиографик қўлланмалардан фойдаланиш жараёнида ҳам шу босқичдаги ҳаракат ва муносабат кузатиш объекти бўлади. Бу билан чекланиб қолмасдан китобхон ўқув залидан фойдаланганда, турли хил библиографик сўровлар билан мурожаат этганда китобхонни ўзига хос хусусиятлари ўрганилади, ўқиш маданияти аниқланади. Кузатиш усулини қўллаганда китобхон кузатиш манбаи эканлигини сезмаганлиги мақсадга мувофиқдир. Кузатиш узоқ муддатга мўлжалланган ҳам бўлиши мумкин. Кузатишни бир неча бор қайта қайта такрорлаш имконияти мавжуд. Бундан мақсад олинган маълумотларни қай даражада тўғрилигини аниқлаш..

Кузатиш муддати у олти ойдан бир йилга мўлжалланган бўлиши ҳам мумкин. Кузатишни зарур шарти уни доимо ёзиб борилиши, кузатиш асосида чиққан хулосалар алоҳида кундаликда акс эттирилиб борилади. Кузатиш муддатида тўпланган маълумотлар ниҳоясида таҳлил этилиб назарий хулоса чиқарилади.

Суҳбат усули. Китобхонлар қизиқишини ўрганишда суҳбат усули ҳам кутубхоначилар учун зарур манбани тўплаш ва ўрганиш, уни таҳлил этиш имкониятини беради. Кутубхоначи ва китобхон ўртасида суҳбатнинг турли усуллари такрорланиб туради. Кутубхоначининг китобхонни кутубхонага аъзо этишидаги, адабиётни тавсия этиш, ўқилган адабиётларни қайтариб олиш босқичидаги суҳбатлари шулар жумласидандир.

Кутубхоначи китобхонни кутубхонага аъзо этар экан у ҳақидаги дастлабки маълумотларни қўлга киритади. Бу унинг келгусида олиб борадиган ишларини йўналишини белгилайди. Суҳбат кейинчалик унга

адабиётлар тавсия этиш, ахборот бериш ҳамда унинг қизиқишини ўрганиш усули сифатида амалга оширилади.

Суҳбатнинг муваффақиятли кечиши асосан кутубхоначининг маҳоратига боғлиқдир. Суҳбат учун аввалдан режа тузилади. Лекин унинг йўналиши суҳбат давомида ўзгариб туриши мумкин. Суҳбатнинг муваффақиятли чиқиши унинг қанчалик қизғин ва жонли ўтишига боғлиқ.

Тажриба шуни кўрсатмоқдаки, кутубхоначининг иши биргина суҳбат ўтказиш билан тугамайди, у китобхон билан суҳбат ўтказар экан, китобхоннинг ўз касбига бўлган қизиқишини, ижтимоий ва бошқа интилиши, иштиёқи, билим даражасини, қайси мавзусидаги китобларни ўқишни ёқтиришини, китоб ҳақида фикр юритиши қай даражада эканлиги, кутубхонаси борми, сингари бир қор маълумотларни олишга интилади.

Ана шуларга асосланиб китобхонни қизиқишини ривожлантириш йўллари белгиланади ва муайян хулосага келинади.

Суҳбатни мақсадга мувофиқ ташкил этиш, китобхонда ўқиган китоби ҳақидаги мулоҳазалари билан фикрлашиш, китобнинг унга таъсири, муаллифнинг қайси фикрларига кўшилади ёки кўшилмайди кабилари ҳақидаги мулоҳаза юритиш истагини юзага келтиради.

Сўровнома усули. Китобхонлар қизиқишини ўрганишда сўров усули кенг тарқалган усуллардан ҳисобланади. Сўровнома усули китобхонни ҳар томонлама ўрганиш, ички дунёсини билиш усулидир. Сўровнома усули китобхонлар қизиқишини ёзма сўраш тарзига асосланади. Шу сабабли китобхонлар берилган саволларга асосланиб ўз фикрларини баён қиладилар

Ёзма равишда китобхонлар сўралар экан улардан тўпланган маълумотларга асосланиб хулосалар чиқарилади. Тўпланган маълумотга асосланиб жамоатчиликни фикри адабиётга муносабати ва қизиқиши ҳақида назарий хулосалар илгари сурилади.

Сўровлар содда, равон, аниқ жумлалар билан ёзилиши ва жавоб беришга қийинчилик туғдирмайдиган бўлиши керак. Шу билан бирга маълумотларни ўрганишга ҳам қулай бўлмоғи зарур шартлардан биридир. Саволларни

яширин усулидан кенгроқ фойдаланиш, яъни ҳа ёки йўқ деб жавоб бериладиган саволларни кўпроқ қўллаш мақсадга мувофиқдир.

Очиқ саволлар бўлса уларни тагига чизиш билан ҳам чегаралаш мумкин. Сўров усули орқали китобхон ҳақида ҳам маълумот тўплаш ижобий. Китобхон тўғрисида маълумот бўлмаса уни тартибга келтиришда кейинчалик қийинчилик юзага келади.

Сўровнома усулини иккинчи тури оғзаки сўраш. Бу усулда икки шахсни ўзаро мулоқоти мақсадга мувофиқ бўлган тақдирда ижобий бўлади. Оғзаки сўраш икки шахсни бевосита жонли суҳбати асосида шаклланади. Изланувчи савол беради, китобхон жавоб беради. Оғзаки сўров ёзма сўрашга нисбатан бир мунча устунликка эга, чунончи тадқиқотчи бевосита китобхон билан мулоқотда бўлади ва уни кузатади. Оғзаки сўраш ўзига хос суҳбатга ўхшайди, лекин бунда фақат сўралаётган китобхон фаол бўлади, тадқиқотчи савол берувчига айланади. Оғзаки сўраш ва кузатиш ўзига хос услубда бирлашиб кетади. Савол берувчи сўралаётганнинг жавобини тинглаб қолмасдан ундаги ўзгаришларни ҳам кузатади. У саволларни ойдинлаштради, зарур бўлса аниқлик киритади. Буларни барчаси китобхоннинг ўрганишга қаратилган муҳим омиллардир.

Тажриба усули. Бу усул кутубхонашунослик изланишда ахборот характериға эга. Тажриба усули мураккаб амалиёт ва ҳисоблашлар асосида турли гуруҳ китобхонлари қизиқишлари ҳақида маълумот беради. Тажриба усули китобхонларни талабини ўзгариши, адабиётларға муносабати, уларни ривожланиши, келгусида китобхонлар билан ишлаш йўллари ҳақида фикрлаш имкониятини беради. Тажриба ўтказувчи келгусида китобхонлар ўқишини ривожланишини барча имкониятларини айтмасада, аммо айрим қонуниятларға амал қилиш зарурлиги ғоясини илгари суради.

Китобхон таржимаи холи. Бу усул сўнгги йиллар тажрибаси бўлиб ҳисобланади. Китобхон таржимаи холи мураккаб усуллардан бири бўлиб китобхонни қизиқишини камолотини акс эттиради. Кейинги уч йилликда китобхонлардан тушган хатлар, адабиётлар ҳақидаги фикр мулоҳазалар

китобхон таржимаи холига асосланиб ўрганишга асос бўлади.

Китобхон таржимаи холи - бу китобхон ҳаёти ва фаолиятида матбуот асарларини ва кутубхонани ахамияти ҳақидаги ахборот.

Китобхон таржимаи холини ёзилиши нуқтаи назаридан эркин тузилган саволлар асосида, китобхонни ўзи ёки кутубхоначи томонидан сўзма-сўз ёзиб олинган бўлиши мумкин.

Китобхон мулоҳазаси. Бу усул бошқа усуллардан ўзини оммавийлиги билан ажралиб туради. Китобхонлар мулоҳазаси билан маданий-маърифий муассасалар, ёзувчилар уюшмаси, китоб савдоси, нашриётлар, радио-телевидения, газета ва журналлар тахририятигина эмас балки бошқа касб эгалари ҳам қизиқадилар.

Китобхон мулоҳазаси жамоатчилик фикрини баён қилади. Бирор мавзу ҳақида оммани фикрини билиш имкониятини юзага келтиради. Барча китобхонлар адабиётлар ҳақидаги мулоҳазаларини тўплашга ҳаракат қиладилар.

2.3. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг махсус усуллари.

Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг махсус усули у ёки бу умумиллий усуллардан кутубхонанинг ўзига хос хусусиятига қараб маълумотларни ҳисобга олиш, йиғиш ва таҳлил қилиши билан фарқланади.

Махсус кутубхонашунослик усулларига китобхон ва китоб формулярини, бажарилган библиографик маълумотларни ва талаб варақаларини таҳлилин кириштириш мумкин.

Китобхон формулярини таҳлил қилиш усули. Китобхон формулярини таҳлил қилиш махсус усуллар турига киради. Формулярга асосланиб китобхонларни турли фан тармоқларига оид адабиётларни ўқишларини ўрганиш мумкин. Бу усул асосан китобхон формуляридан фойдаланадиган кутубхоналарда қўлланилади.

Тажриба шуни кўрсатдики барча формулярни таҳлил қилиш мумкин

эмас, шу сабабли кутубхона китобхонларини қизиқишини ўрганишда бирор бир гурҳини танлаб олиши мақсадга мувофиқдир. Кўпгина кутубхоналарда формуляр китобхон ҳақида маълумот тўпловчи асосий манба ҳисобланади. Формулярда китобхон ҳақида маълумот бўлиши билан бир қаторда, берилган адабиётлар фан соҳалари бўйича ҳисобга олинади. Шу билан бирга баъзи маълумотлар формулярда ҳисобга олинмайди, масалан, қандай адабиётларни китобхонни ўзи танлаганлиги ёки кутубхоначини тавсияси билан кўргазмадан олганлиги ва бошқалар.

Формулярдаги маълумотлар китобхонни ўқишини мазмунини билдиради. У орқали китобхон талаби, ўқиш натижаларини, ўқилган адабиётга муносабатини билиш мумкин эмас.

Бундай муаммоларни ҳал этиш учун тадбирлар қўллаш мумкин, масалан: кутубхоначи тавсияси билан олинган адабиётни инвентарь рақами тагига чизикча тортиш, китобхон билан суҳбат, кузатиш натижаси ва бошқа маълумотларни ёзиб бориш мумкин.

Баъзи кутубхоналарда айрим гуруҳ китобхонлар формулярига уни ўқишини ўрганиш мақсадида махсус белги қўйилади.

Китобхон формуляри якка тартибда ёки гуруҳли таҳлил қилинади. Формулярнинг якка тартибдаги таҳлили айрим китобхонларни ўрганишга қаратилган бўлиб, келгусида унга ахборот беришга замин ҳозирлайди.

Формулярнинг гуруҳли таҳлили маълум гуруҳ китобхонларни ўрганишга қаратилган бўлади. Гуруҳли таҳлилнинг вазифаси мавзу бўйича айрим асарни гуруҳ томонидан ўқилиши ҳамда бир йўла турли фан тармоқларига доир ва бошқалар ҳақида маълумот олишдан иборатдир. Шу билан бир вақтда у якка тартибдаги таҳлилни муайян тўлдиради. Формулярни гуруҳли таҳлили тадқиқот қилинаётган жамоанинг қизиқишини тасаввур этиш имкониятини беради.

Китоб формулярининг таҳлили. Китоб формулярининг таҳлили – китобхонлар орасида китоб ўқилишини ўрганадиган махсус усулдир. Китоб

формуляри оммавий кутубхонларда китобнинг берилишини ҳисобга олади. Ўз навбатида бир қатор кутубхоналар бу усулни китобни ўқилишини тадқиқ қилишда фойдаланадилар.

Китоб формулярининг тахлили кутубхоначига ўзига хос маълумот беради. Маълум муддатда кутубхоначи бирор бир муаллифнинг ёки мавзуга оид асарларнинг қандай ўқиладиганини бу усуллар ёрдамида тез ва осон аниқлаб олади. Асарни ўқилиш даражасини, ижтимоий қийматини ўрганади.

Китоб формуляридан йил давомида мазкур китоб олингандан бери неча марта ўқилганлигини ҳам аниқлаб олиш мумкин. Агар китоб тоқчада ҳаракатсиз ётган бўлса, сабабини аниқлаш ва чораларни кўриш керак бўлади..

Кутубхона учун зарур бўлмаган, ҳаракатсиз ётган асарларни депозитар кутубхоналарга ўтказиш яхши натижа беради. Кўп ўқиладиган асарлар аниқланганда кутубхона фондиди келгусида шунга ўхшаш адабиётлар билан тўлдиришни режалаштириш ишлари амалга оширилади.

Китобхонларнинг талабнома варақаларини таҳлил қилиш.

Китобхонларнинг талабнома варақаларини таҳлил қилиш- бу китобхон сўровини кузатиб боришнинг махсус усули ҳисобланади. У мустақил усул сифатида талабнома варақларидан фойдаланиладиган кутубхоналардагина фойдаланилади.

Талабнома варақасини таҳлил учун иккига ажратилади: Сўралган адабиётни бажарилиши яъни бажарилган талабнома варақаси ва сўралган адабиётга рад жавоби берилган варақага. Уларнинг бири иккинчисини тўлдиради ҳамда китобхоннинг адабиётга бўлган талабини йўналишини белгилайди. Бажарилган талабнома варақаси китобхонларни қайси адабиётлардан кўпроқ фойдаланганлигини аниқлайди – келгусида фондди қандай адабиётлар билан тўлдириш зарурлиги ҳақида тасаввур қилишга замин яратади. Энг кўп сўралаётган асарларини аниқлаш имкониятини яратади. Иккинчиси қандай сабабларга биноан китобхон адабиётни

ололмаганлигини акс эттиради. Бундан маълум бўлган сабабларни ўрганиш асосида йўл қўйилган камчиликлар аниқланади. Таҳлил натижаларига қараб муаммони бартараф этиш йўллари белгиланади.

Маълумот-библиографик ишларни таҳлил қилиш усули.

Бу китобхонлар қизиқишини ўрганишда муҳим усуллардан бири бўлиб, унинг асосида китобхонларнинг библиографик сўровлари, китобхонларни матбуот асарларга қизиқиши, айрим манбаларни излаши, бирор мавзу ёки айрим фан соҳасига оид адабиётлардан хабардор бўлиш истаги аниқланади.

Маълумот – библиография ишларининг ҳажми ва уни ҳисобга олиш ишлари турлича. Масалан, оммавий кутубхоналарда маълумот-библиография ишлари кутубхона кундалигининг махсус бўлимида ҳисобга олинса, йирик кутубхоналарнинг библиографик бўлимида ва каталог залларида махсус маслаҳатчи кутубхоначилар томонидан ҳисобга олиниб, бажариш йўллари белгиланади. Библиографик сўровлар махсус бланкаларда ҳисобга олиб борилади ҳамда уларнинг бажарилиши назорат қилинади.

Саволлар:

1. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг аҳамияти нимада?
2. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг тарихидан нималарни биласиз?
3. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг умумий усулларини санаб беринг.
4. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг махсус усулларини санаб беринг.
5. Китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг умумий усулларини махсус усулларида фарылари нимада?

Адабиётлар ва интернет сайтлар:

1. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2015. - 168 б.
2. Richard E. Rubin. Foundations of Library and Information Science (4th Edition). Neal-Schuman Publishers Inc, 2015. New York.
3. Ганиева Б. Ахборот Кутубхона каталоги ва фонди. Уқув кулланма. - Тошкент: Файласуфлар нашриёти, 2017.-178 б.
4. Махмудов м. Зиядуллаева Г. Умумий библиографияшунослик. Уқув кулланма. Тошкент. Алоқачи, 2019.-170 б.

**3- Мавзу: АРМ ва АКМ ларда истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш тизими.
АРМ ва АКМ лардан ташқарида истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш тизими.
АРМ ва АКМларда истеъмолчилар билан якка тартибда ишлаш усуллари.**

Китобхонлар типологияси (2 соат)

Режа:

- 3.1. Ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш тизимининг мазмуни
- 3.2. АКМ ва АРМда истеъмолчиларга кутубхона абонементида ва ўқув залида хизмат кўрсатиш усули.
- 3.3. Истеъмолчиларга АКМ ва АРМдан ташқарида хизмат кўрсатиш усуллари.
- 3.4. Кутубхона АРМ (Ахборот ресурс маркази) ва АКМ (Ахборот кутубхона маркази) да истеъмолчилар билан якка тартибда ишлаш усуллари.
- 3.5. Китобхонлар типологияси.

3.1. Ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш тизимининг мазмуни

Ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш тизимининг мазмуни ва шакллари кутубхоначилик ишини ривожланиши, ижтимоий ҳаётдаги туб ўзгаришлар ва бозор иқтисодиёти шароитида кутубхоналари фаолиятига янги ёндашиш билан бевосита боғлиқ. Ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш даражаси кутубхоналарнинг ҳар бир китобхон учун очиқлиги хизмат турларининг кўлами, китобхонлар талаб ва сўровларининг тўлиқ бажарилиши, ҳамда ўз фаолиятида замонавий техникадан фойдаланиш даражасида кўринади. Китобхонларга ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш тизимини тараққиёт ва истиқболлини аниқлашда шуни ҳисобга олиш керакки, ушбу хизматининг анъанавий шакллари янги, ихтисослаштирилган хизмат турлари билан тўлдириб борилади ва доимо рақобатда бўлади.

Ахборот-кутубхона хизматининг асосий вазифаларидан бири аҳолининг барча қатламини кенг қамраб олишидан иборат. Шунингдек кутубхоналарда турли хил китобхонларга ахборот-кутубхона хизмат кўрсатиш тизимини такомиллаштириш муаммоси ҳам асосий вазифалардан бири ҳисобланади.

Китобхонларни ўқишга, кутубхонага жалб этишнинг унумли, самарали йўллари ишлаб чиқиш вазифаси ҳам ахборот-кутубхона хизматининг мухим ишларидан биридир.

Бундан ташқари кутубхоналар, ахборот-ресурс марказларини ҳамда ахборот-кутубхона марказларининг китобхонларни илмий ва умуммаданий дунёқарашини шакллантириш, таълим ва тарбиялаш, билим бериш, ахборотлар билан таъминлаш, бўш вақтини тўғри ташкил қилишдек мураккаб вазифаси - ахборот-кутубхона хизмати кўрсатишни аниқ, пухта ташкил этишни талаб қилади.

Китобхонларга ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш ўзига хос жараён бўлиб – бу кутубхонада китобхонлар талабини бевосита бажаришдир. Қолган барча жараёнлар китобхонлар сўроғини тўла бажариш, китобхонлар қизиқишини шакллантириш ва такомиллаштиришга қаратилган бўлади.

“Ахборот-кутубхона хизмати” тушунчаси истеъмолчиларнинг адабиётларга ва ахборотга бўлган талабларини тўла ва ҳар томонлама бажариш мақсадида ташкил этилган ўзаро боғлиқ ва мувофиқлашган усулларнинг йиғиндисини англатади. Бунинг асосида китобхонларни кутубхонага жалб этиш, қизиқишларини ҳар томонлама ўрганиш, ахборот бериш тизимини ривожлантириш, китобхонлар билан яқка тартибда ишлаш ва адабиётларни тарғиб қилиш амалга оширилади.

Ахборот-кутубхона хизмати тизими турли хилдаги кутубхоналарини китобхонлар таркибига, китоб фондининг мазмунига, кутубхоналарнинг моддий-техника базасига боғлиқ ҳолда ташкил этилади. Бу тизим кутубхоналар тармоғи ташкил этилган дастлабки йилларданок шаклланади ва ривожланиб боради.

Ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш тизими статсионар, ностатсионар ва мустақил хизмат кўрсатиш шаклларида иборат. Статсионар хизмат кўрсатиш шаклларига бевосита кутубхонанинг ўзида хизмат кўрсатувчи усуллар киради: абонамент, ўқув заллари. Абонамент ва ўқув

заллари иш кўламига кўра, китобхонлар сони, уларга хизмат кўрсатиш мазмуни, китоб берилишига кўра асосий хизмат кўрсатиш ҳисобланади.

Статсионар шаклларга кутубхоналар тажрибасида қўлланилаётган ихтисослаштирилган хизмат кўрсатиш бўлимлари ҳам киради. Нота-муסיқа бўлими, чет эл адабиётлар бўлими, қишлоқ хўжалиги ходимларига хизмат кўрсатиш бўлими, илмий-техника ахбороти бўлими ва бошқалар. Бу бўлимлар тор мутахассислик бўйича китобхонларга ҳар томонлама хизмат кўрсатишга мўлжалланган. Статсионар шаклларда хизмат кўрсатиш кутубхонанинг асосий китоб фондига асосланади ва китобхонларга уйга китоб бериш билан ва бевосита кутубхонанинг ўзида ўқув залларида хизмат кўрсатиш билан шуғулланади. Бу эрда китобхонлар ўқиш маданиятини тарбиялаш, китобхонда адабиёт танлаш кўникмасини шакллантириш, китобхонлар билан ҳар томонлама ва мазмунли иш олиб бориш имкони яратилган..

Абономент - уйга китоб беришни ташкил қилувчи кутубхонанинг асосий бўлими, китоб фондининг хажми ва таркибига кўра, китобхонлар сони ва улар билан ишлашнинг мазмунига кўра хизмат кўрсатишнинг асосий бош бўғини.

Ўқув зали ёрдамчи китоб фондига эга бўлган ва китоб ўқиш учун алоҳида бино (хонага) эга кутубхонанинг бўлими. Бу эрда китобхонларга уйга берилмайдиган ноёб ва қимматбаҳо матбуот асарлари, кутубхона оладиган барча вақтли матбуот нашрлари, маълумот нашрлари ва умумий кутубхона фондиси билан хизмат кўрсатилади. Китобхон ўқув залида китоб мутолаа қилиш билан бирга библиографик маълумот ва барча маслаҳат турларидан фойдаланиши мумкин. Ўқув залида китоб билан ишлаш учун китобхонга катта имконият яратилади: хоналар ёруғ, қулай, тинч ва зарур техника воситалари билан жиҳозланган бўлади.

Китобхонларга хизмат кўрсатишнинг ташкилий таркибига ностатсионар хизмат кўрсатиш шакллари ҳам киради: Булар кутубхона пунктлари, кўчма

кутубхоналардир. Бу шакллар статсионар кутубхонага катнай олмайдиган (иш жойи, маҳнат шароити, оилавий шароити, яшаш жойига кўра) китобхонларга ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш ташкил этилади. Масалан: қишлоқ хўжалиги ходимларига мавсумий иш пайтида.

Кутубхона пункти - кутубхона ташкилот ёки муассасага, маълум миқдордаги адабиётларни вақтинча фойдаланишга бериб турадиган хизмат кўрсатиш шакли.

Кўчма кутубхона – турли транспорт воситаларидан фойдаланган ҳолда аҳолига ҳаракатланувчи хизмат кўрсатиш шакли: масалан вагон-кутубхона, кема-кутубхона, библиобус.

Мустақил шаклларга сиртқи абонемент, кутубхоналараро абонемент, халқаро абонемент киради.

Сиртқи абонемент - китобхон алоқа бўлими орқали китоб талаб қилиб, китоб оладиган хизмат кўрсатиш шакли. Сиртқи абонемент вилоятларда яшовчи, статсионар кутубхонадан узоқ жойдаги кишиларга хизмат кўрсатилади. Масалан: сиртқи бўлим талабаларига, ўқитувчиларга, соғлиқни сақлаш ходимларига, темир йўл ишчиларига, кўзи ожизлар ва бошқа ногирон китобхонларга, сиртқи абонемент орқали хизмат кўрсатилади.

Сиртқи абонементга аъзо бўлиш учун китобхон ариза-мажбурият ёзади, уни у ишлайдиган ташкилот раҳбари тасдиқлаб, кафилик бериши керак.

Кутубхоналараро абонемент – китобхонга ўзи аъзо бўлган кутубхона фондида мавжуд бўлмаган адабиётларга бўлган талабини бошқа кутубхоналар фонди ёрдамида бажаришга қаратилган хизмат шакли.

Халқаро абонемент бир мамлакат кутубхоналари фондида бўлмаган адабиётларни бошқа мамлакат кутубхоналари фондидан олиб беришга асосланган, асосан илмий ходимлар ва мутахассисларга хизмат кўрсатиш шакли.

Китобхонларга ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш тизимини тўғри ташкил қилиш ҳамма бўлимларнинг биргаликда иш олиб боришини, асосий

хизмат кўрсатиш шаклларининг ўзаро алоқасини талаб қилади.

Илмий-универсал кутубхоналарда (Республика соҳа кутубхоналари, ахборот-кутубхона марказлари) китобхонларга ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш тизими алоҳида хусусиятларга эга. У статсионар шаклларни ва кутубхоналараро абонементни бирлаштиради. Тизимнинг ташкилий тузилиши китоб фондининг хажмига, китобхонларнинг миқдорий ва сифат белгиларига, кутубхона биносининг ахволи ва режалаштиришга боғлиқ ҳолда ташкил қилинади. Лекин бир хил шароит, бир хил хусиятига эга хизмат кўрсатиш тузилмасини ташкил қилиш дегани эмас.

Илмий-универсал кутубхоналарнинг ривожланиши китобхонларнинг адабиётга ва ахборотга бўлган шаклланган талабларини тўла қондириш, хизмат кўрсатишнинг ўзига хос шаклларини талаб қилади. Бу эса китобхонларга хизмат кўрсатишнинг тармоқ тизимини тараққий эттиришга олиб келади. Булар тармоқ ўқув заллари ва бўлимларни ташкил этиш билан амалга оширилади.

Илмий кутубхоналарда китобхонларга хизмат кўрсатишнинг яна бир анъанавий томони китобхонларга хизмат кўрсатишни ихтисослаштиришдан иборат: ўқув залларини кўпроқ ривожлантириш, яъни нашр турлари, китобхонлар гуруҳларига кўра ва бошқа хусусиятларга кўра ўқув залларини ташкил қилиш, ихтисослаштирилган хизмат кўрсатиш, янада табақалаштирилган ҳолда хизмат кўрсатиш, нашр турларининг айримлари билан чуқурроқ танишиш имконини беради. Айрим кутубхоналарда китобхонларнинг гуруҳларига тармоқ хизмати кўрсатилади. Масалан; бир тармоқ бўлимида иккита ўқув зали мавжуд бўлиши мумкин. Илмий ходимлар ва мутахассислар ўқув зали, иккинчиси – бошқа китобхонлар гуруҳлари умумий ўқув зали. Бундай имкониятга эга бўлмаган кутубхоналарда хизмат кўрсатишнинг кафедралари ташкил этилади.

Ўқув залларининг ривожланиши билан уларнинг иш ҳажми ошиб боради, бу абонементнинг ишига таъсир қилади, яъни тармоқ ва

ихтисослаштирилган бўлимлардан уйга китоб берилиши ортади. Кўпгина кутубхоналар абонементда ҳамма китобхонлар гуруҳига китоб беради, айримлари эса фақат илмий ходимларга ва мутахассисларга китоб беради.

Илмий кутубхоналарнинг универсал китоб фонди китобхонларнинг махсус сўровларига жавоб бера оладиган даражада ташкил қилиниши лозим.

3.2. АКМ ва АРМда истеъмолчиларга кутубхона абонементида ва ўқув залида хизмат кўрсатиш усули

Истеъмолчиларга ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш тизимида абонемент ва ўқув зали асосий ўрин тутди. Китобхонларга кутубхоналардан ташқарида хизмат кўрсатиш тизими ҳам кейинги йилларида бир қадар ривожланган бўлишидан қатъий назар, абонемент ва ўқув зали уларга қараганда кўп истеъмолчиларга хизмат кўрсатади. Стационар кутубхонада истеъмолчи тажрибали кутубхоначи билан учрашади, шунингдек кутубхонанинг барча адабиётларидан ва ахборот ишларидан фойдаланиш имкониятига эга бўлади. Ўқув зали ва абонементда истеъмолчилар билан ишлаш фаоллик ва аниқ мақсадга қаратилган жараён бўлиб, баркамол шахсни камол топтиришга, уларни турли фан тармоқларига оид янгиликлардан мунтазам хабардор этишга, билимларини орттиришга кўмаклашишга қаратилган. Истеъмолчилар ишлаш мақсадига қараб ўқув зали ва абонементнинг бирор туридан фойдаланадилар.

Ўқув зали ва абонемент доимо ҳамкорликда ишлаб бир-бирини тўлдириши мақсадга мувофиқ. Агар ўқув залида бирор адабиёт бўлмаган тақдирда уни кутубхона абонементидан ёки бошқа кутубхоналардан фойдаланишга олиш мумкин. Ўқув залидаги айрим адабиётларга талаб катта бўлмаса уни абонемент орқали истеъмолчига ўқиши учун уйга бериш мумкин. Ўз навбатида ўқув зали ва абонемент оммавий тадбирларни ўтказишни, истеъмолчилар қизиқишини, талабини ўрганишни ҳамкорликда ташкил этадилар. Уларни ҳар бири учун хизмат кўрсатиш жойи алоҳида

бўлиши мақсадга мувофиқдир.

Ўқув зали - бу кутубхонанинг алоҳида бинога ёки хонага эга бўлган, шу жойнинг ўзида китобхонларга китоблар ва бошқа хужжатлар билан хизмат кўрсатишга мўлжалланган бўлими. Ўқув зали ўзининг ёрдамчи китоб фондига эга бўлади. Ўқув залида хизмат кўрсатишда ҳам абонементда хизмат кўрсатиш хусусиятларига амал қилинади. Китоб тарғиботи, китобхонларга яқка тартибда ёндошиш, ўқув залини ишининг асосини ташкил қилади. Ўқув зали китобхонларнинг илмий, ўқув, жамоатчилик ишида ва мустақил билим олишида муҳим аҳамиятга эга. Ўқув залида адабиётга ва ахборотга мурожаат қиладиган китобхонларнинг маълум бир мақсади: ўқув машғулотларини бажариш, жамоатчилик ишини амалга ошириш, касб малакасини ошириш ва хоқозо. Ўқув зали бу вазифаларни бажариш учун ҳамма имкониятларни яратади. Унинг китоб фондида барча соҳаларни қамраб олган, турли мазмунга эга адабиётлар, нодир асарлар, ноёб нашрлар, вақтли матбуот нашрлари, маълумот нашрлари, энтциклопедиялар, библиографик қўлланмалар мавжуд бўлиб, китобхонларга шулар билан хизмат кўрсатилади. Китобхон кутубхонанинг барча бўлимларидаги адабиётларидан, зарур бўлса фойдаланиш имкониятига эга бўлади.

Ўқув залида китобхонлар учун энг қулай хизмат турларидан бири маълумот-библиография аппарати, маълумот нашрларининг тўпланганлиги, мутахассис-библиограф ёрдамининг айнан ўқув залида ташкил қилинганлиги, китоб билан ишлашда кутубхоначи маслаҳатлар бериш имкониятига эга эканлигидир. Ўқув зали китобхонга адабиётлар билан ишлаш учун жуда катта имконият беради. Машғулотларни бажариш учун кенг, ёруғ, тинч жой, микрофилмлар, овозли материаллар ва бошқа манбалардан фойдаланишни тавсия этадилар.

Ўқув залида китобхонларга хизмат кўрсатиш ўзига хос хусусиятларига эга:

- Китобхон кутубхонанинг барча фондидан фойдаланиш ҳуқуқига эга;
- Китобхон бир вақтнинг ўзида бир қанча нашрлардан фойдаланиши

мумкин;

Ўқув зали ишида унинг ёрдамчи захираси катта аҳамиятга эга. Бунда энг кўп сўраладиган адабиётлар ўқув зали фондида ёки унга яқин бўлимлар фондида Ўқув зали фонди китобхонлар таркибига кўра, хизмат кўрсатаётган регион ёки соҳа китобхонлари қизиқиши ва талабига мос адабиётлар тўпланади. Ўқув зали фондининг асосий мақсади - китобхонлар талабини тўла ва тез қондиришдан иборат. Ўқув зали фондида давлат ҳужжатлари, жамоат ва ҳокимият муассасаларининг нашрлари, маълумот нашрлари, барча турдаги энциклопедиялар, машҳур ёзувчи ва шоирларнинг асарлари, мактаб, коллеж ва олий ўқув юрти дастурларига мос ҳолда янги бадиий асарлар, кутубхона обуна бўлган газета ва журналлар тўпланади. Ёрдамчи фонд мунтазам равишда янгилашиб, тўлдирилиб борилиши керак.

Китобхонлар талабини тез қондириш учун ўқув зали фонди қисман бўлса ҳам очиқ бўлиши, аynиқса маълумот нашрларидан фойдаланиш эркин бўлиши керак.

Иш мазмуни: ўқув зали ишининг асосини китобхонлар билан яқка тартибда иш олиб бориш ва маълумот-библиографик, ахборот иши ташкил қилади. Ўқув зали ишининг асосий қисмини оммавий тадбирлар: библиографик обзорлар, китобхонлар конференцияси, адабий кечалар, турли учрашувлар, оғзаки журналлар ўтказиш ташкил этади.

Ўқув заллари ишининг асосий йўналишлари:

- Китобхонга китоб билан ишлашда ёрдам;
- Вақтли матбуот билан ишлаш;
- Маълумот-библиографик ишларни такомиллаштириш;
- Яқка ва гуруҳли ахборот;
- Янги адабиётларни тарғиб қилиш;

Ихтисослаштирилган ўқув заллари - кутубхона фондидан фаол фойдаланган ҳолда мутахассисларни талабларини тўла қондириш мақсадида ташкил этилади. Ихтисослаштирилган ўқув заллари:

- Тармоқ ёки билим соҳалари,(ижтимоий-сиёсий табиий-илмий,

техника ва бошқ) бўйича.

- Нашрларнинг турлари ва характериға кўра (янги адабиётлар кўргазма зали, вақтли матбуот, микрофильмлар, нотали нашрлар, овозли ёзувлар).

- Китобхонларнинг тайёргарлик даражасига кўра ёки гурухли (умумий ўқув зали, илмий ходимлар ўқув зали, академиклар ўқув зали, профессорлар ўқув зали ва бошқалар) бўлиши мумкин.

Тармоқ ўқув заллари – китобхонларға бир билим соҳасига оид адабиётлар билан хизмат кўрсатишға мўлжалланган. Бундай заллар кўпроқ илмий кутубхоналарда тарқалган. Уларда шу тармоқ бўйича ёрдамчи фонд ташкил қилинади, айрим турдаги мутахассисларға ёки бир-бириға боғлиқ тармоқ мутахассисларига хизмат кўрсатилади. Лекин бошқа китобхонлар ҳам шу залдан фойдаланишлари мумкин. Китобхонлар эътиборига шу тармоқ бўйича барча адабиётлар, маълумот нашрлари, вақтли матбуот нашрлари, маълумот-библиографик аппарати, мутахассис маслаҳати хавола қилинади. Бундай залларнинг камчилиги шундаки, бошқа билим соҳасига оид адабиёт зарур бўлиб қолса, китобхон бошқа залға мурожаат қилишға мажбур бўлади.

Гуруҳли ўқув заллари - ҳам илмий кутубхоналарда, универсал ва махсус кутубхоналарда кенг тарқалган. Масалан; А.Навоий номли Ўзбекистон Миллий кутубхонасида илмий ходимлар ўқув зали, ўсмирлар ўқув зали бор. Республика болалар кутубхонасида китобхонларнинг ёшиға кўра катталар, кичик ёшдаги болалар ўқув зали хизмат кўрсатади. Бир гуруҳға мўлжалланган ўқув залларининг вазифаси – шу гуруҳға адабиёт танлашда ёрдам бериш, уларнинг талабини бажариш, жамоат ишиға, касб малакасининг ошишиға, эстетик, политехник, умумий билим олишиға ёрдам беришдан иборат.

Нашр турларига кўра ўқув заллари – вақтли матбуот, диссертациялар, микрофильмлар, маълумот-библиографик нашрлари, чел эл адабиётлари, кўлёмалар ўқув зали ва бошқалар бўлиши мумкин. Уларда махсус нашр

турлари тўпланади. Масалан янги адабиётлар кўргазма зали китобхонларни янги адабиётлар билан таништириш ва ахборот бериш мақсадида ташкил қилинади. А.Навоий номли Ўзбекистон Миллий кутубхонасида янги адабиётлар кўргазма зали мавжуд бўлиб унда янги олинган нашрлар намойиш қилинади. Вақтли матбуот ўқув заллари китобхонларга янги газета ва журналлар ҳамда сўнгги 3-5 йилдаги газета ва журналлар билан таништиради.

Ўқув зали фаолиятини кўриб чиқишда ҳар бир ўқув зали учун муҳим бўлган қуйидаги масалаларни ҳал қилиш лозим:

- Ёрдамчи фонд таркиби,
- Маълумот-библиографик аппарати,
- Китобхонларга хизмат кўрсатиш ва китоб тарғиб қилиш,
- Ўқув залининг бошқа бўлимлар билан боғлиқлиги,
- Бошқа ташкилот ва муассасалар билан алоқаси.

Ўқув зали иши қондаси –ўқув залида китобхонга берилган китоб ва журналларнинг формуляри китобхон формуляри ичига солиб қўйилади. Йирик кутубхоналарнинг ўқув залларида талаб варақалари ишлатилади. Ўзига керакли адабиётни олиш учун китобхон талаб варақасини тўлдиради ва уни ўқув зали кутубхоначисига топширади. Адабиётни олишда китобхон китобхонлик билетини беради ва назорат қоғозини топширади. Китобхон ўқилган адабиётни топширгандан сўнг талаб варақаларидаги ёзув бекор қилинади.

Истеъмолчиларга абонементда хизмат кўрсатиш. Кутубхонанинг фондидаги адабиётлар ва бошқа хужжатлардан кенгроқ фойдаланишга истеъмолчиларга имконият яратиш учун абонемент бўлими ташкил этилади. Абонемент сўзининг луғавий маъноси- бирор бир нарсадан вақтинча фойдаланишга имкон бериш.

Абонемент - кутубхоначилик иш тажрибасида уйга вақтинча фойдаланиш учун кутубхонада мавжуд китоблар ва бошқа хужжатларни бериш билан шуғулланадиган йирик бўлим. Адабиётлар китобхон

томонидан қайтариш муддати аниқ белгиланган ва сақланишига тўла қафолат бўлган тақдирдагина берилади.

Китобхонларга ахборот-кутубхона хизмат кўрсатиш жараёнида абонемент бўлимини ўрни катта бўлиб, аввало у турли мазмундаги адабиётлар фондига, маълумот-библиографик аппарати ва тажрибали ходимларга эга бўлади. Бу эса ҳар бир китобхон билан алоҳида ишлаш имконини беради. Китобхонларни китоб танлашида, уларга адабиётларни тарғиб қилишда ўзига хос имкониятларга эга. Абонементда ўқиш маданиятини шакллантириш ва тарбиялаш, мустақил билим олишга ёрдам бериш, ахборот ишлари амалга оширилади. Абонементда яна кутубхоначи китобхон билан доимий, мунтазам иш олиб бориши мумкин. Бу ерда китобхон ва кутубхоначи мулоқоти ривожланади, китобхон қизиқиши, талаб ва эҳтиёжлари, ўқиш мақсадини аниқлаш ва уни мунтазам равишда ўрганиш имконияти яратилади. Абонемент орқали уйга китоб бериш кутубхонанинг ижтимоий ташкилот сифатида жамиятдаги ўрнини оширади. Китобхон уйга китоб олар экан, уни нафақат ўзи балки оила аъзолари, дўстлари ҳам ўқиши мумкин. Шу маънода кутубхонага аъзо бўлмаган жуда кўплаб фуқаролар кутубхона китобидан фойдаланадилар.

Одатда, абонемент алоҳида бинода ёки хонада жойлашади. Катта бўлмаган ёки имконияти йўқ кутубхоналарда абонемент ва ўқув заллари битта хонада ташкил қилинади, кутубхоначи ҳам абонементда ҳам ўқув залида хизмат кўрсатади.

Абонемент яқка тартибда ва жамоа абонементи бўлиши мумкин. Яқка тартибда абонементда айрим фуқароларга китоб берилса, жамоа абонементида ўз кутубхонасига эга бўлмаган муассаса ва ташкилотларнинг ишчи ва мутахассисларига китоб ва бошқа материаллар билан хизмат кўрсатилади. Кейинги йилларда барча оммавий кутубхоналарида оилавий абонемент ташкил этилиб ундан ундан кенг фойдаланилмоқда.

Абонемент бўлими ишининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

1. Китобхонлар қизиқишини ва сўровини ўрганиш.
2. Айрим китобхонлар гуруҳига ҳар томонлама хизмат кўрсатиш.
3. Китобхонлар билан яқка тартибда ишлаш.
4. Китоб тарғиботи ва кутубхона тарғиботи бўйича оммавий ишларини олиб бориш.
5. Оммавий ахборот бериш.

Абонемент турлари. Китобхонлар билан ишлашнинг мазмуни ва вазифаларидан келиб чиққан ҳолда кутубхоналарда абонементнинг у ёки бу шакли қўлланилади. Абонемент турларининг белгилашга кутубхона тури ҳам таъсир қилади.

Функционал абонементда китобхонларга хизмат кўрсатишнинг маълум бир қисми бир кутубхоначига бirkитирилади. Масалан: кутубхонага аъзо қилиш, ўқилган китобни қабул қилиш, тоқчалар ёнида ёрдам бериш, олинаётган адабиётларни расмийлаштириш ва х.к. ишлар. Абонементнинг бу тури йирик кутубхоналарда кенг тарқалган. Бунда китобни қабул қилиб олиш, китоб бериш ишлари алоҳида кутубхоначи томонидан бажаради.

Гуруҳли абонемент- абонементнинг бу турида китобхонлар формуляр бўйича тақсимланган бўлади. Бу усул илмий ва оммавий кутубхоналарда қўлланилади. Бу абонементда китобхонлар ёшига, маълумотига, касбига кўра айрим гуруҳларга ажратилиб хизмат кўрсатилади, қизиқиши ўрганилади ва шуларга асосланиб адабиётлар тавсия қилинади. Китобхонлар гуруҳининг сонини белгилаш кутубхоначи ходимлар сонига боғлиқ. Болаларга хизмат кўрсатувчи кутубхоналарда китобхонлар кўпроқ ёшига кўра гуруҳлаштирилади.

Тармоқ абонементи – йирик илмий-универсал кутубхоналарда ташкил қилинади. Кутубхона фонди фан тармоқлари бўйича алоҳида ажратилади. Ҳар бир кутубхоначи бир фан тармоғи бўйича хизмат кўрсатади. Китобхонларга шу фан тармоғи бўйича юқори малакали хизмат кўрсатиш имконига эга бўлади, китобхонларга китоб танлашда кўпроқ ёрдам беради. Адабиётларнинг мазмунан бир-бирига яқинлиги, фан тармоғини маълум бир

қисми билан ишлаш, ўз бўлимининг адабиётларини мукамал билиши ва китобхонларга умумий абонементдаги кутубхоначига нисбатан малакалироқ хизмат кўрсатиш имконини беради.

3.3. Истеъмолчиларга АКМ ва АРМдан ташқарида хизмат кўрсатиш усуллари.

Истеъмолчиларга ахборот-кутубхона хизматини ташкил этишда кутубхоналардан ташқарида хизмат кўрсатиш ўзига хос аҳамият касб этади. Ҳар қандай кутубхона ҳам ўз худудидаги барча аҳолини кутубхона хизмати билан тўлиқ қамраб ололмайди. Ҳатто ривожланган мамлакатлар тажрибасида ҳам бундай имкониятлар мавжуд эмас.

Айрим ривожланган мамлакатлар кутубхоналарини иш тажрибаларини ўргансак улар китобхонларни 15%-20% га яқинини кутубхоналардан ташқарида адабиётлар билан таъминлаш усулларида фойдаланмоқдалар. Шунини ҳисобга олиб истеъмолчиларни кутубхоналардан ташқари хизмат кўрсатиш усуллари янги усуллари шакллантириб техника воситаларидан самарали фойдаланмоқдалар. Ҳатто бу усуллари айримларини 2 сменада ишлашни таклиф қилмоқдалар. Бунга кўчма кутубхоналар мисол бўла олади.

Китобхонларни кутубхонага кўпроқ жалб қилиш, аҳоли ўртасида ўқишни кенг тарғиб қилиш мақсадида ахборот-кутубхона хизмати кўрсатишнинг кутубхонадан ташқаридаги хизмат кўрсатиш шаклларида фойдаланилади. Бу ишлар кутубхоналар томонидан турли ишлаб чиқариш корхоналари ва ташкилотларда, дала шийпонлари ва фермаларда, ётоқхоналарда, иш жойларида ташкил қилинади. Мақсад: китоб ва ахборотни ҳар бир истеъмолчигага этказиш, статсионар кутубхонадан узоқ жойда яшаётган ёки ишлаётган истеъмолчини китоб ва ахборотдан фойдаланиши учун имкон яратишдан иборат.

Кутубхонадан ташқарида хизмат кўрсатишнинг бир қанча шакллари мавжуд. Уларга асосан китоб бериш пунктлари, кўчма кутубхоналар, ҳамда

бригада абонементи киради.

Кутубхона пункти – кутубхонадан ташқарида хизмат кўрсатишнинг кенг тарқалган шакли бўлиб, кутубхонанинг атрофида жойлашган ташкилот ёки муассасада ташкил этилган алоҳида бўлими. Унда кутубхона ходими ёки жамоатчи кутубхоначи иш олиб боради. Бундай пунктлар ўз кутубхонасига эга бўлмаган ётоқхоналарда, дам олиш жойларида, касалхоналарда, ташкил қилинади. Кутубхона пунктининг фонди бир неча юз китобдан, бир неча минггача бўлади. Унинг фонди ташкил этилган жойига кўра доимий ёки вақтинчалик бўлиши мумкин.

Кутубхона пунктини ташкил этиш учун кутубхона ва ташкилот ўртасида шартнома тузилади. Бунда кутубхона ва ташкилотнинг мажбуриятлари - шартлари кўрсатилади. Жумладан, адабиётдар билан билан таъминлаш, услубий ёрдам кўрсатиш, жамоатчи кутубхоначига ёрдам, хонани ва бошқа воситаларни ажратиш, иш учун имкон яратиш ва х.к. Иш вақти ташкилот томонидан белгиланади.

Ихтисослаштирилган фондни тўплаш учун, масалан қишлоқ хўжалиги ва ишлаб чиқаришга оид бўлса, асосий долзарб масалалар, ишлаб чиқариш вазифалари ҳисобга олинади. Китоб бериш пункти фондида ҳар бир китобхонага 2-3 тадан китоб тўғри келиши мақсадга мувофиқдир. Пунктда берилаётган адабиётлар алоҳида дафтарда ҳисобга олинади. Адабиётлар 2 ойда бир ёки икки марта алмашиб турилади.

Кутубхона пункти ташкил этилаётганда ҳар бир пункт учун “кутубхона пункти формуляри” икки нусхада юритилади. Формулярнинг ички томонида келтирилган китоблар ҳақида, кутубхонага қайтарилган адабиётлар ҳақида маълумот ёзилади. Бу кутубхона пункти ҳақидаги асосий хужжат ҳисобланади, у кутубхона пункти паспорти деб ҳам аталади. Формулярда китоб бериш пунктининг фонди ҳақидаги маълумотлардан ташқари, унинг иш вақти, қайси муассасада очилгани, кутубхоначи ҳақида маълумот берилади.

Пунктда китобхонлар билан олиб борилаётган иш асосий кутубхонада

белгиланган китобхонларга хизмат кўрсатиш вазифаларига асосланган. Пункт ходими ҳар бир китобхон билан алоҳида иш олиб бориши, унга китоб танлашда ёрдам беради. Ҳар бир китобхон учун китобхон формуляри тўлдиради, китобхондан адабиётларга талаб олади, пунктда мавжуд бўлмаган адабиётлар учун талабни асосий кутубхонага жўнатади ва бажарилишини назорат қилади. Пунктда янги адабиётлар бюллетени, адабиётлар рўйхати, китоб кўргазмалари, библиографик шарҳлар, китоб муҳокамалари каби оммавий тадбирлар ўтказилиши лозим.

Ихтисослаштирилган кутубхона пунктлари қоидага кўра мутахассислар учун ташкил қилинади. Бундай китоб бериш пунктларида мутахассисларни ўзлари асосий кутубхона ходими билан бирга китоб фондини тўлдириш билан шуғулланадилар, уни тарғиб қилиш, тавсиялар ва маслаҳатлари билан ёрдам берадилар. Ихтисослаштирилган кутубхона пунктлари мутахассисларга соҳага оид янги адабиётларни, илғор иш тажрибаларни ҳар бир мутахассисга, ишлаб чиқариш корхонасига тезкорлик билан этказишга имкон беради.

Кўчма кутубхоналар - асосий кутубхонадан узоқ жойдаги аҳолига кутубхоначилик хизмат кўрсатиш мақсадида ташкил этиладиган кутубхонадир. Унга библиобуслар, кутубхона вагонлар ва бошқалар киради.

Библиобуслар махсус жихозланган автомашинадан иборат кутубхона. Улар яшаш ва меҳнат жойига кўра асосий кутубхонага кела олмайдиган китобхонларга хизмат кўрсатади. Масалан: яйловлардаги чўпонлар ва уларни оиласига, кичик аҳоли пунктларида яшайдиганларга, асосий кутубхонадан узоқдаги китобхонларга ва х.к.

Библиобус ўз кутубхоначиси ва китоб фондига эга бўлади. Унда справка-библиографик ва ахборот хизмати кўрсатилади, яқка тартибдаги ишлар олиб борилади. Библиобус аввалдан белгиланган, вақти ва бекати аниқ бўлган йўналиш бўйича ҳаракат қилади.

Библиобус фонди универсал характерга эга бўлиб, унда китоблар, вақтли матбуот материаллари, болалар учун адабиётлар бўлиши шарт. Фонд

3-4 ойда янгилаиб турилади. Адабиётларни танлашда китобхонларнинг кизиқиши ва талаблари ҳисобга олинади. Китобхонларнинг талабларини тўла қондириш учун асосий кутубхона фондидан тўла фойдаланилади. Бунинг учун библиобусда кутубхона фондидаги ҳар қандай адабиётга талаб берилиши мумкинлиги ҳақида хабар бўлиши керак. Библиобус шаҳарларда 10 кунда бир марта ҳаракатда бўлади, қишлоқ жойларида бир ойда бир марта хизмат кўрсатади. Ҳар бир “бекат”да эса 3 соатгача тўхташи мумкин. Библиобус кутубхоначиси китобхонларга турли маълумотлар бериш билан шуғулланади.

Библиобуснинг ҳаракат йўналиши ва иш вақти ҳар ойда белгилаб борилади. Иш жадвалида китобхонларга хизмат кўрсатиш, кутубхона пунктларига чиқиш, шахобчаларга янги адабиётларни этказиб бериш, китоб алмашиш ва бошқа эҳтиёжлар вақти кўрсатилади. Бу жадвал кутубхона раҳбари тасдиқланади. Библиобусда китоб берилиши ва китобхонлар сони асосий кутубхона кундалигида ҳисобга олинади.

Бригада абонементи- меҳнат жамоаларига хизмат кўрсатишнинг ўтган асрнинг 80- йилларида кутубхоналар тажрибасига кириб келган илғор шакли. Унинг иш мазмуни куйидагича: ҳар бир меҳнат жамоасига бригада аъзоларининг талаби ва қизиқишига кўра китоб тўпланади ва улар жамоа формулярига ёзилади. Бу эрда бригада ва кутубхона тенглик асосида иш олиб борадилар. Кутубхона ўз имкониятларидан унумли фойдаланган ҳолда бригада аъзоларига зарур адабиётларни, библиографик ахборот манбаларини топиб беради. Бригада эса кутубхона томонидан берилаётган барча матбуот асарларини сақлаш ва ўз вақтида қайтариш масъулиятини олади. Бундай тенглик ва ишонч асосида кутубхонанинг меҳнат жамоаси орасида обрўси ошади. Сурхондарё, Тошкент вилоятлари кутубхоналарининг бу соҳадаги иш тажрибаси шуни кўрсатадики, бригада абонементи таъсирида ишчи китобхонлар сони ортган. Иккинчидан, бригада аъзоларида китобга тўғри муносабатда бўлиш, жамоатчилик масъулияти хисси ривожланган. Учинчидан, китобхонларни қизиқтирган энг яхши адабиётларни тўплаш,

ишчиларда кутубхонага ва кутубхоначига ишончни пайдо қилган. Тўртинчидан, бригада абономент ўқилган адабиётни жамоа ўртасида муҳокама қилиш имконини беради, ўқиш асосида маънавий муносабатда бўлинади.

Бригада абономенти ташкил қилиш учун асосий кутубхона шу иш усулини ташкил мумкин бўлган бригадани танлайди, уларнинг қизиқиш ва талабларини ўрганади, бригада ва кутубхона ўртасида маълум бир муддатга шартнома тузилади. Кутубхоначи бригада аъзоларини кутубхонадан фойдаланиш қоидалари билан таништиради, талаб бериш қоидаларини кўрсатади. Кутубхона бригада талабларига кўра фондни тўплайди ва бир ой муддатга беради. Агар китоблардан бирортаси яна керак бўлса, фойдаланиш муддати узайтирилади. Тўпланган адабиётларни бригада бошлиғи ёки фонд учун жавобгар шахс қабул қилиб олади. Уларга рўйхат тузилади, кўчирмасини ўзи билан олиб кетади. Ҳар бир китобга ҳисобга олиш варақаси ёпиштирилади, унга китобхон ўзи ҳақида маълумотни ёзиб қўяди. Китоб берилишини жамоанинг ўзи ҳисобга олиб боради. Ҳар бир бригада учун бригада формуляри юритилади. Унда бригада ҳақида маълумот, бригадир, аъзолар рўйхати, формуляр тартиби берилади.

Бригада абономентининг асосий вазифаси эса жамоа билан кутубхона ўртасида китоб орқали муносабатни шакллантиришдир.

Кутубхонадан ташқарида хизмат кўрсатиш усул ва шакллари ташкил қилишда айнан шу регионда қайси шакл афзал эканлигини белгилаб олиш зарур. Тажриба шуни кўрсатадики, шаҳар жойларда кўпроқ кутубхона пунктларидан фойдаланиш қулай ва зарур, қишлоқ жойларда эса кўчма библиобуслар кўпроқ қўлланилади.

Кутубхонадан ташқарида хизмат кўрсатиш ишларини марказлаштиришда махсус бўлим-кутубхонадан ташқарида хизмат кўрсатиш бўлими амалга оширади. Бўлимнинг асосий вазифаси - кутубхона пунктлари ва кўчма кутубхоналар ташкил қилиш, улардаги адабиётларни ўз вақтида алмаштириш ва янги адабиётлар билан таъминлашдан иборат. Бўлим

китобхонларнинг касб картотекасини ташкил қилади. Уни ёрдамида китобхонлар таркибига асосланиб пунктлар фондиди тўлдириш ишларини амалга оширади. Бўлим ходимлари жамоатчи кутубхоначиларга китобхонларга хизмат кўрсатиш ишларида, оммавий тадбирлар тайёрлаш ва ўтказишда маслахатлар, услубий ва амалий ёрдам берадилар.

Кутубхонадан ташқарида хизмат кўрсатишни ташкил этиш бўлими куйидагиларга эга бўлиши керак:

1. Кутубхона пунктларнинг жойлашиш тартиби;
2. Кутубхона пунктлари ва кўчма кутубхоналарда китоб алмашиш жадвали;
3. Кутубхона пунктлари ва кўчма кутубхоналар китобхонларининг йиғма касб картотекаси;
4. Жамоатчи кутубхоначиларга услубий ёрдам кўрсатиш режаси, семинарлар, турли амалий машғулотлар, маслахатлар, қатновлар жадвали.

3.4. АКМ ва АРМда истеъмолчилар билан якка тартибда ишлаш усуллари.

Кутубхоналарни китобхонларсиз тасаввур қилиш мумкин эмас. Кутубхоналарда ҳар бир китобхон билан маълум даражада иш олиб борилади, китобхон билан кутубхоначи ўртасида бевосита мулоқот бўлади. Кутубхоначи доимо китобхон билан якка тартибда ишлашга алоҳида аҳамият беради. Якка тартибда ишлашни мақсадга мувофиқ равишда ташкил этиш кутубхоначидан ўзига хос махоратни талаб қилади. Кутубхоначи ўз китобхонларини ҳар тарафлама яхши ўрганиб улар билан ишлаш имкониятига эга бўлган тақдирдагина якка тартибда ишлаш услубларини амалда қўллаш имкониятини қўлга киритади.

Бунинг учун ҳар бир китобхонни қизиқишини, китобхонлик диди, адабиётларни қабул қилиш қобилияти, китобхонлик даражасини ўрганиш зарур. Шу сабабли якка тартибда ишлаш ўзига хос аҳамият касб этади.

Якка тартибда хизмат кўрсатишнинг вазифаси:

- китобхонлик қизиқишини ва талабини ҳар томонлама тўлиқ бажариш;
- мустақил равишда китоб танлашга кўмаклашиш;
- адабиётларни якка тартибда тарғиботи ва тавсиясини ташкил этиш, адабиётлар ҳақида ахборот бериш ва каталоглардан фойдаланишга ўргатиш.

Кутубхоначи китобхонни ўқиш маданиятини шакллантиришга кўмаклашади, маслаҳат беради. Очик китоб фонди шароитида ундан фойдаланишни, талаб варағини тўғри тўлдиришни шакллантиради. Бу ўз навбатида кутубхонашунослик ва библиографик билимлардан фойдаланиш қобилиятини тараққиётига кўмаклашиш.

Китобхонга хизмат кўрсатиш ўзига хос фаол жараён кутубхоначинини китобхон билан ўзаро ҳамкорлигидир. Тадқиқотлар натижаси шуни кўрсатадики кутубхоначи китобхонга фақат кўмаклашиш эмас, аксинча уни ўқишини камол топтирувчи ҳамдир.

Якка тартибда китобхонлар билан ишлашнинг самарадорлиги кутубхоначининг ўз иш фаолиятини қай даражада ташкил этишга боғлиқ.

Китобхонларга якка тартибда хизмат кўрсатиш қуйидаги тартибда амалга оширилади. Кутубхоначи китобхонларни матбуот асарларига бўлган талабини қондиради, адабиётлар тарғиботини ташкил қилади, энг яхши адабиётларни танлайди, адабиётлар ҳақида ахборот беради, ўқиш маданиятини шаклланишига кўмаклашади, китобхонларга зарур масалаҳатлар беради.

Бу жараёнларни мақсадга мувофиқ ташкил этилиши китобхонларга хизмат кўрсатишни шу жумладан унинг таркибий қисми бўлган якка тартибда ишлаш усуллари янада камол топишига асос бўлиб хизмат қилади.

Китобхонларга хизмат кўрсатишни янги усуллари шаклланмоқда, янги ахборот бериш тезлик билан тараққий этмоқда. Компютер ва бошқа техника воситаси орқали ахборот бериш китобхон ва кутубхона фаолиятидан мустахкам жой олмоқда.

Ўзбекистон кутубхоналарида истеъмолчиларга якка тартибда хизмат

кўрсатишнинг турли усуллари қўлланилмоқда. Истеъмолчиларга якка тартибда хизмат кўрсатиш усуллари камол топиши кутубхоналар фаолиятини ривожланишини асоси бўлиб хизмат қилади.

Истеъмолчиларга якка тартибда хизмат кўрсатиш кутубхоначидан маълум бир тайёргарликларни талаб қилади, жумладан, кутубхоначини китоб беришга тайёрланиши. Кутубхоначининг китобхонларга якка тартибда хизмат кўрсатиш фаолиятини муваффақиятли бўлиши учун кутубхоначи доимо унга тайёргарлик кўриши керак. Китобхонларни турли хил сўров ва талаблари кутубхоначидан доимий равишда мамлакатдаги ва чет эллардаги ижтимоий-сиёсий, маданий ва илмий-техника янгиликларидан хабардор бўлиши, шунингдек кутубхоначига хос бўлган махсус билимларни: кутубхона фонди ва уни маълумот-библиографик аппаратини, маълумотнома адабиётларни, асосий библиографик қўлланмаларни билиши, замонавий техника воситаларидан фойдаланишни эгаллаган бўлиши керак.

Муҳим мавзуларга оид тўпланган адабиётлар ҳар томонлама ўрганилаб уларни тарғиб этиш йўллари белгиланади. Китоблар китобхонларга қанчалик яқинлаштирилса китобхонларни фонддан фойдаланишлари шунчалик осонлашади. Танланган адабиётларни қандай қилиб китобхонларга ахборот бериш ҳақида фикр юритилади. Кундалик иш фаолиятида кутубхоначи турли китоблар ҳақида суҳбат ташкил этади. Бундай суҳбатларга мунтазам равишда адабиётларни ўқиб тайёрланиш керак. Кўп китобларни ўқишга тўғри келади, мутахассисларга мурожаат этиш, тақризлардан, библиографик қўлланмалардан фойдаланиш фойдадан холи бўлмайди.

3.5. Китобхонлар типологияси.

Китобхонни кутубхонага аъзо этишдаги суҳбат. Китобхонни ўрганиш, қизиқишини аниқлаш уни кутубхонага аъзо этишдан бошланади. Оммавий кутубхоналар китобхонни кутубхонага аъзо этишда китобхон формуляридан фойдаланадилар. Йирик кутубхоналар эса ҳисобга олиш варақасидан, китобхон билетидан фойдаланадилар.

Китобхонни кутубхоначи билан илк суҳбатига кўп нарса боғлиқ. Суҳбат канчалик самимий, ўзаро муносабатда шаклланса китобхоннинг келгусидаги фаолияти учун замин яратилган бўлади.

Кутубхоначи китобхонни кутубхонага аъзо этар экан, уни қизиққан мавзусини, соҳасини, ёзувчи ва шоирларни, адабиёт жанрларини аниқлаб олади. Баъзи кутубхоналар бундай маълумотларни китобхонлик қизиқиши варақасида алоҳида рўйхатга олади.

Илмий кутубхоналар китобхонларни кутубхонага аъзо этиш вақтида қайси мавзу билан шуғулланишларини билиши муҳим. Бундан мақсад келгусида уларни соҳаларига оид ахборотлардан хабардор этиш мақсадида ҳисобга олинади. Бу маълумотлар махсус картотекада акс эттирилади. Шунингдек барча турдаги кутубхоналарда кутубхонага аъзо қилиш вақтида кутубхонанинг умумий тузилиши, булимлари, кутубхона фонди, уни маълумот-библиографик аппарати ва бошқа хизмат кўрсатиш имкониятлари ҳақида маълумотлар берилади. Китобхонлар сўровини бажариш. Китобхонларни сўрови асосан икки хил бўлади:

1. Аниқ сўровлар.
2. Ноаниқ сўровлар.

Аниқ сўровлар. Кўпинча китобхонлар кутубхоналарга аниқ адабиётларни сўраб мурожаат этадилар. Бунда муаллиф, китобни номи ёки сарлавҳаси, бирор бир мавзуга оидлиги аниқ бўлади.

Кўпгина китобхонлар адабиётларни ўзлари излаб топишга ҳаракат қиладилар. Бунда улар каталог ва картотекалардан ва библиографик қўлланмалардан фойдаланадилар. Шу билан бирга улар кутубхоначига ҳам мурожаат этадилар. Тажрибали китобхонлар кутубхоначини кўмагида каталогдан ўзларига зарур адабиётларни қидириб топадилар.

Аниқ сўровлар бирор мавзуга ёки айрим асарга оид бўлиши мумкин. Аниқ сўров берилганда ҳам кутубхоначи китобхонни хусусиятларини ҳисобга олиши шарт, агар асар эскирган, талаб даражасида бўлмаса шунга ўхшаш янги адабиётни, агар китобхон учун асар мураккаб бўлса, мазмун жихатидан

ўзлаштиришга соддароқ асарни тавсия этади.

Бундай холда кутубхоначи ўта эҳтиёткор бўлиб сабр тоқат билан сўралган адабиётни алмаштириш сабабларини тушунтиради. Баъзан айрим сўровларда ноаниқликлар бўлади, асарни муаллифида, сарлавхасида адашиши мумкин.

Бундай вақтда библиографик қидирув муваффақиятли бажарилса китобхон талаби тезлик билан бажарилади. Зарурият туғилган тақдирда айрим сўровлар кутубхонанинг библиография бўлимига берилади.

Китобхонни сўрови баъзан ноаниқ бўлади, аммо кўпинча китобхон ҳақ бўлади, уни талаби ўзида барча аниқликни акс эттирмаса ҳам бир қисми аниқ бўлади. Шу сабабли кутубхоначи китобхонни ҳар бир талабига сезгирлик билан муносабатда бўлиши керак. Сўровни текшириш, аниқлаш учун кутубхонанинг маълумот – библиографик аппаратидан, библиографик қўлланмалардан, энциклопедия ва бошқалардан фойдаланилади.

Ноаниқ сўровлар. Китобхонлар томонидан тез-тез ноаниқ сўровлар билан мурожаат этиш учрайди. Улар ўқиш учун бирор қиқарли адабиёт беришни илтимос қиладилар. Бундай талабларга ўта эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш керак. Уни ўқишини ўрганиш, унга бир неча адабиётларни тавсия қилиш ва бу асарлар ҳақида хикоя қилиш мақсадга мувофиқ бўлади. Китобхон китобни қайтарганда у билан суҳбатлашиб уни фикрини билиш зарур. Китобхонни талаб даражасига тўғри келадиган адабиётни тавсия этиш китобхонни янги-янги адабиётларга келгусида мурожаат этишига сабаб бўлади.

Адабиётлар ҳақида суҳбат мазмунан ва шакл жиҳатидан хилма хил бўлиши мумкин. Суҳбат асосан тавсия этилаётган адабиёт ҳақида ва ўқилган адабиётлар ҳақида бўлади.

Уларни ҳар иккиси ҳам ягона тарбиявий жараён бўлиб уни асосида адабиётлар ҳақида ахборот бериш ва ўқишга даъват этиш ётади.

Тавсия этилаётган адабиётлар ҳақида суҳбат. Оммавий кутубхоналарда кенг тарқалган. Буни ўтказишда китобни мазмуни ва

китобхон тайёргарлиги хисобга олинади. Китобхон билан суҳбатлашиб, кутубхоначи юксак ғоявий, илмий, яхши бадиий асарларни, яъни ишлаб чиқариш маданиятини ривожлантиришга, китобхонни ижтимоий фаолиятини камолотига хисса қўшадиган, бадиий асарларни баҳолай оладиган даражага этишишига эришиш.

Суҳбат китобхонни тавсия этилаётган адабиёт ҳақида таассуротни шакллантиради. Махсус адабиёт ҳақида суҳбат ахборот характериға эга бўлиб, бу йўл билан китобхонларни янги адабиётлар билан таништиришни кўзда тутуди ва уларни илмий амалий аҳамиятни баҳолашга ўргатади.

Суҳбатни муваффақиятли бўлишини таъминлаш учун, китобхонни бу соҳадаги тайёргарлиги, ўқиш маданиятини эгаллаганлиги аҳамиятлидир. Бунда шуни назарда тутиш керакки суҳбат китобхон психологиясига таъсир этсин, тавсия этилган адабиётларга қизиқиш уйғотсин.

Кутубхоначи суҳбатни шундай ташкил этиши керакки, суҳбатдоши эътиборини тезда ўзига қаратиш имкониятиға эга бўлиши керак. Китобхонни эътиборини тортиш учун суҳбатни қизиқарли бошлаш ёки бир йўла мақсадга ўтиш муваффақиятлироқдир.

Суҳбатни қатъий белгиланган йўли услуби йўқ, шароитдан келиб чиқилади. Лекин, кутубхоначидан китоб ҳақида мазмунли, қизиқарли хикоя қилиш санъати талаб қилинади. Китобни баён қилиш қисқа, шу билан бир қаторда ишончли ва тушунарли бўлиши керак. Баъзан илмий-оммабоп, бадиий адабиётлар ҳақида суҳбат ташкил этганда асар муаллифи ҳақида ҳам сўзлаш суҳбатни таъсирчанлигини оширади. Шунингдек китобни яратилиши ҳам баъзан китобхонда қизиқиш уйғотади.

Ўқилган адабиёт ҳақида суҳбат. Китобхонда китобни қайтариб олар экан кутубхоначи суҳбат ўтказиб китобхонни ўқиганлигини, тушунчасини ва адабиётга берган баҳосини ўрганади.

Айниқса бундай суҳбатни кам адабиёт ўқийдиган китобхонлар билан ўтказиш муҳим. Улар бошқалардан кўра кўпроқ ёрдамға мухтож.

Тажрибали кутубхоначиларни бу соҳада ўз тажрибалари мавжуд.

Сухбатни бу тури айрим холларда ташкил этилади. Кутубхоначилар бундан сухбатни фойдали эканлигини эътироф этган холда доимо ташкил этиш имконияти мавжуд эмас деган фикрда. Аммо бундай сухбат китобхон томонидан адабиётни ўқиган ёки ўқимаганлигини аниқлаш имкониятини беради. Шунингдек китобхонни асарга муносабатини ва уни амалий фаолиятида қандай ёрдам берганлигини аниқлаш мумкин. Сухбат китобхон билан кутубхоначи ўртасида фикр алмашиши асосида шаклланади. Сухбат келгусида қандай асар тавсия этиш зарурлиги ҳақида маълумот беради. Асарга берилган баҳодан бошқа китобхонлар билан сухбатлашганда фойдаланиш мумкин. Айниқса мутахассисларни адабиётлар ҳақидаги фикрлари аҳамиятлидир.

Ўқилган адабиёт ҳақидаги сухбатда китобхонларни йтуклиги ҳам ҳисобга олинади. Тайёргарлиги етук бўлмаган китобхонлар билан сухбатда асарни қандай тушунганлиги ҳақидаги, тажрибали китобхонлар билан эса китоб ҳақида уларнинг фикри сўралади.

Якка тартибдаги ўқиш режаси. Китобхонлар билан якка тартибда ишлаш шаклларида бири. Якка тартибдаги ўқиш режаси китобхон маълум бир мавзуга ёки соҳага оид адабиётларни мунтазам ва чуқур ўрганиш истаги пайдо бўлган вақтда, кутубхоначи ва китобхон ҳамкорлигида тузилади.

Якка тартибда ўқиш режаси китобхоннинг қизиқиши, тайёргарлик даражаси мавзуга ёки соҳага оид адабиёт танлашга асос бўлади. Адабиёт танлашда кутубхоначи каталог ва картотекалар ҳамда тавсия библиографик кўрсаткичлардан фойдаланади.

Якка тартибда ўқиш режасида адабиётларни ўқиш мунтазамликка асосланади. Мавзунини ўрганиш учун дастлаб оммавий адабиётлар ўқиш режалаштирилади. Сўнгра, мавзуга оид илмий асарлар ўқиш режалаштирилади.

Чунки, оммавий адабиётлар китобхонга мавзуга оид асосий масалалар билан танишиш, мураккаб масалаларни ўрганишга тайёрланиш, ўқишда мунтазамликни шакллантиришга кўмаклашади. Ўқиш режасини дастлабки

маълумотларни берувчи адабиётларни ўқишдан бошлаш, яъни оддийдан мураккабга қараб ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

Бадиий адабиётларни ўқишда шу асарлар ҳақида фикр ва мулоҳазалар ёритилган асарларни ҳам ўқиш режасига киритиш асарни ёки ёзувчини ижодини чуқурроқ ўрганиш имконини беради. Режани тузиш, кутубхоначи билан китобхонни ҳамкорликдаги ишни бошланишидир. Кутубхоначи томонидан яқка ўқиш режаси тузилган китобхоннинг қандай ўқиётганлиги доимо кузатиб борилади. Агар режа асосида ўқишдан воз кечилса сабаби ўрганилади. Агар китобхон ўқиш режаси асосида ўқишдан манфаатдор бўлганлигини хис қилса, бир режани яқунлаб иккинчисига тўлиқ ўтиши мумкин.

Саволлар:

1. Ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш тизимининг мазмуни нимада?
2. АКМ ва АРМда истеъмолчиларга кутубхона абонементида ва ўқув залида хизмат кўрсатиш усулларини санаб беринг.
3. Истеъмолчиларга АКМ ва АРМдан ташқарида хизмат кўрсатиш усулларини санаб беринг.
4. Кутубхона АРМ (Ахборот ресурс маркази) ва АКМ (Ахборот кутубхона маркази) да истеъмолчилар билан яқка тартибда ишлаш усулларини санаб беринг.
5. Китобхонлар типологиясини келтиринг.

Адабиётлар ва интернет сайтлар:

1. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2015. - 168 б.
2. Richard E. Rubin. Foundations of Library and Information Science (4th Edition). Neal-Schuman Publishers Inc, 2015. New York.

3. Ганиева Б. Ахборот Кутубхона каталоги ва фонди. Укув кулланма.-
Тошкент: Файласуфлар нашриети, 2017.-178 б.

4. Махмудов м. Зиядуллаева Г. Умумий библиографияшунослик. Укув
кулланма. Тошкент. Алокачи, 2019.-170 б.

КЎЧМА МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ

АРМ ва АКМ да фойдаланувчиларни китобхонлик қизиқишларини ўрганиш (4 соат).

Кўчма машғулот Алишер Навоий Миллий кутубхонасида ўтказилади ва фойдаланувчиларни китобхонлик қизиқишларини ўрганилади.

Назарий материаллар

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхона 1870 йили май ойида Тошкент оммавий кутубхонаси сифатида очилган. Фондини ташкил қилишга Халқ маорифи вазирлиги, Фанлар Академияси, Оммавий кутубхона, География жамияти, Россия бош штаби ҳамкорлик кўрсатиб, ўз фондларидан адабиётлар совға қилишган. 1870 йил май ойида 2200 томдан (1200 номдаги) ортиқ китоб йиғилиб, кутубхона фондининг асоси яратилган.

Кутубхонанинг қўлёзмалар фонди 1917 йилда 250 томни ташкил этган. Бу даврда кутубхонага Хива ва Тошкент литографияларида чиқарилган биринчи литографик китоблар харид қилинган. Бу литографиялар Алишер Навоийнинг “Хамса”си (1880), “Мунис девони”, XVIII асрнинг машхур шоири Сўфи Оллоҳёрнинг “Саботул ожизийн” (“Ожизлар матонати”) асарлари ва бошқа ноёб манбалардан иборат.

1920 йили кутубхонага Давлат кутубхонаси мақоми берилди ва у кескин ўзгарди. 1925 йилга келиб кутубхонанинг фонди 140 минг жилдга етди. 1920 йилдан бошлаб кутубхона Туркистон ўлкасида чоп этилаётган нашрларнинг мажбурий нусхалари тақдим этилган.

Марказий Осиё республикаларининг ташкил этилиши натижасида кутубхона Ўзбекистон халқ таълими қўмитасига буйсунади ва қайта ташкил этилган Марказий Осиё республикаларида кутубхоначилик ишини ташкил этиш бўйича амалий ёрдам кўрсата бошлайди.

Ўзбекистон ҳукуматининг Қарорига кўра Тошкентдаги Ўзбекистон Давлат оммавий кутубхонаси 1933 йилдан республиканинг шарқ кўлёмаларини сақлаш Маркази деб эълон қилинган.

Иккинчи жаҳон урушидан кейинги даврда кутубхонанинг асосий вазифаси китоб фондларини тўлдириш ва кенгайтиришдан иборат бўлган. Бу вақтда Болгария, Венгрия, Германия Демократик Республикаси, Полша, Руминия, Чехословакия каби давлатлардан китоблар кела бошлаган. Буюк Британия, АҚШ, Франция, Германия Федератив Республикаси, Япония ва бошқа давлатлар билан ҳамдўстлик алоқалари йўлга қўйилган.

1948 йили кутубхонага буюк ўзбек шоири Алишер Навоий номи берилди ва муассаса 350 ўринли ўқув залига эга бўлган уч қаватли янги бинода иш бошлади. Ўша пайтда нодир ва қадимий нашрлар бўлими ташкил этилиб, унда 2 мингдан ортиқ китоб, жумладан, 250 та автографли, 151 та экслибрисли китоблар жамланган эди. Айни пайтда бу фонд 16 мингдан ортиқ манбага эга.

1980 йиллардан фондни ўзбек тилидаги адабиётлар билан бойитишга алоҳида эътибор қаратила бошланган. Ҳозирда уларнинг сони 600 мингдан ортиқ бўлиб, ўзбек мумтоз адабиётининг Беруний, Ибн Сино, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Фурқат, Муқимий, Завқий каби намояндалари ҳамда замонавий адабиёт ва илм-фан вакилларининг асарларидан иборат.

Кутубхона тарихидаги навбатдаги муҳим давр 2002 йилдан бошланди – шу йили 20 февралда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Илмий-тадқиқот фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони чиқди. Фармоннинг 8-пунктида республика илмий муассасаларининг таклифи қабул қилиниб, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Республикаси Давлат кутубхонаси билан Республика илмий-техника кутубхонасини бирлаштириб, Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси ташкил этилди.

2002 йил 12 апрелда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий

кутубхонасини ташкил этиш тўғрисида”ги Қарори қабул қилинди. Ушбу қарорга мувофиқ кутубхонанинг мақоми – миллий ва хорижий адабиётларнинг асосий давлат хазинаси, кутубхонашунослик, библиографияшунослик, китобшунослик соҳасидаги илмий-тадқиқот, методик ишларни олиб боровчи ва мувофиқлаштирувчи илмий марказ этиб белгиланди.

2011 йили пойтахтимизда шаҳарсозлик маданиятининг яна бир ноёб намунаси – “Маърифат маркази” бунёд этилиб, ундан Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси жой олди.

2012 йил 20 мартда қабул қилинган “Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси – ахборот-ресурс маркази фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига мувофиқ кутубхона тузилмаси янгиланди, унинг бўлимлари ва хизмат кўрсатиш иши такомиллаштирилди, вазифалар кўлами кенгайтирилди.

Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 9 августдаги “Нодир, алоҳида қимматли ва ноёб нашрлар сақланишини таъминлаш, уларнинг фонддини тизимли кўпайтириш ва бойитиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори ижроси доирасида ахборот-кутубхона муассасалари, музейлар фондларида сақланиб келинаётган қадимги кўлөзма ва ноёб китобларни электрон форматга ўтказиш, Миллий кутубхонада мавжуд бўлган нодир китоблар фонднинг электрон каталоги билан қиёслаб, йўқ китобларни аниқлаш ҳамда Миллий йиғма электрон каталоги асосида мазкур нашрларнинг тўлиқ матнли электрон маълумотлар базасини яратиш ишлари олиб борилмоқда.

Ўзбекистон Миллий кутубхонасида фойдаланувчиларга жаҳон андозалари даражасида хизмат кўрсатиш учун кенг имкониятлар яратилган. Жумладан, 800 ўринли 13 та ўқув залига ахборот-кутубхона фаолиятини юқори даражада олиб боришга мўлжалланган замонавий асбоб-ускуналар ва техник воситалар ўрнатилган, Wi-Fi тизими йўлга қўйилган. Бундай шароитлар китобхонлар ташрифи йилдан-йилга ошиб боришига имкон бермоқда.

“Ўзбекистон”, “Адолат”, “Истикбол”, “Жаҳон”, “Тафаккур” ўқув залларида ташкил қилинган очик фондлар фойдаланувчиларни китоб жавонлари оралаб ўзига зарур бўлган китобларни бемалол излаши ва буюртма бериши, шунингдек, кутубхона фондига янги олинган манбалар билан яқиндан танишиш имконини берди.

Кутубхона томонидан 2013-2014 йиллар давомида кутубхона фондларидаги илмий жиҳатдан бой адабиётларни тарғиб қилиш ва фойдаланувчига масофадан тезкор хизмат кўрсатиш мақсадида 7 та техник лойиха, жумладан, “ISBN, ISSN ва УЎК, КБК” рақамларини бериш” интерактив онлайн хизмати, “Нодир нашр ва кўлёмалар маълумот базасини яратиш, сақлаш ва аниқ тақдим қилиш жараёнини автоматлаштириш”, “Миллий кутубхонанинг ягона базаси асосида китоб ва журналларнинг статистик ҳисоботини автоматлаштириш”, “Диссертация ва илмий ишларнинг ягона базаси”, “Шахсий кабинет”, “Имидж каталог” дастурлари амалга оширилмоқда.

Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш, шунингдек, унинг фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида” 2017 йил 30 декабрдаги қарори асосида Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси Агентлик тузилмаси таркибига киритилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 4 февралдаги “Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги қарори билан Агентликка ахборот-кутубхона фаолиятини ривожлантиришни кўллаб-қувватлаш бўйича ваколатли орган мақоми берилди. Натижада Ўзбекистон Миллий кутубхонаси олдида янги вазифалар қўйилди.

Ушбу кутубхона ҳозирда мамлакатимиздаги барча ахборот-кутубхона муассасалари учун мувофиқлаштирувчи ва услубий марказ вазифасини ўтамоқда. Кутубхона ҳузурида ташкил этилган Республика услубий кенгаши

кутубхоналар фаолиятини ахборот-коммуникация технологиялари билан таъминлаш, алоҳида кутубхоналар учун намунали низомлар, услубий-библиографик қўлланмаларни жорий этишга доир тавсияларни ишлаб чиқиш билан шуғулланмоқда.

Кутубхонага истаган киши аъзо бўлиши мумкин: рўйхатдан ўтиш жуда тез ва осон бўлиб, китобхон билети 5000 сўм. Китобхон билети уч йил муддатга берилади.

Кутубхона атрофида кўм-кўк йўлаклар, чиройли фаввора, скейт ва велосипедда учувчиларга махсус йўлаклар бор, шунингдек китобхонлар учун кафе ҳам мавжуд.

Сиз кутубхонага кирганингизда, унинг холида бир ажойиб ўйинчоққа кўзингиз тушади. Бу-интерфаол шардир. Бу шарда Google тар. орқали маълумотлар берилиб туради.

Кутубхонадаги китобларга махсус, билинмас чиплар билан белги қўйилган. Бундай белгилар 22 минг.та китобда мавжуд. Кутубхонада яна эски услубда китобларни қидиришга мослашиб қолган китобхонлар учун эски услубдаги каталог ҳам мавжуд.

Кутубхонада автоматлаштирилган буюртма кафедраси ҳам бор. У ерда барча берилган ва қайтарилган китоблар ҳисоботи олиб борилади. Сиз шундай электрон-кутубхона хизмати жойлашган хонадан истаган китобингизни буюртма қилишингиз мумкин. Буюртмангиз 10-15 дақиқа ичида етказилади.

У ерда яна махсус теле-лифт хизмати мавжуд. Лифт орқали сизга подволда сақланадиган китоблар етказиб берилади.

Ўзбекистон Миллий Кутубхонасида мунтазам равишда экскурсиялар ўтказилиб турилади.

Кутубхонада 6.5 миллионга яқин қўлёзмалар мавжуд бўлиб, улардан 200 000 таси қимматбаҳо намуналар, 16 000 таси эса жуда ҳам ноёб ва алоҳида қимматга эга нашр намулардан иборатдир.

Ноёб нашрлар фақат илмий иш билан шуғулланувчилар учун берилади. Улар электрон форматга ўтказилгандан сўнг барча учун фойдаланиш имконияти туғилади. Хозирги вақтда кутубхона фондида рақамлаштириш ишлари олиб борилмоқда. Электрон каталог 600 000 та ёзувлардан иборат. Кутубхона асосий хизматларнинг барча турини бепул асосда амалга оширади.

Бепул хизматлар турига:

каталоглар тизими ва кутубхона ахборот олишнинг бошқа кўринишлари орқали фондлар ва ахборот – кутубхона ресурслари таркиби тўғрисидаги маълумотларни таклиф этиш;

маълумот манбасини қидириш ва танлаш бўйича маслаҳат ёрдам; вақтинчалик ўқув залида кутубхона фондидаги ҳужжатлардан фойдаланиш; интернет хизмати;

Қўшимча пуллик хизматлар турига:

Китобхон билетини бериш, нусха кўчириш, сканерлаш, файл распечаткаси, маълум соҳа бўйича библиографик маълумот йиғиш, библиографик рўйхат тузиш, электрон шаклдан нусха олиш (тўлов прејскурант асосида).

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий Кутубхонасида имконияти чекланган фойдаланувчилар учун ҳам барча қулайликлар яратилган. Ногиронлар кутубхонага киришлари учун махсус йўлаклар мавжуд. Кўзи ожизлар учун махсус ўқув зали бор. Бу ўқув зали Брайль аудикитоблар билан жиҳозланган.

Кутубхона китобхонларга ҳар куни хизмат кўрсатади. Душанбадан жумагача соат 9.00 дан 20.00 гача. Шанба ва якшанба кунлари эса 9.00 дан 17.00 гача.

Махсус ўқув заллари:

-“Адолат” ҳуқуқий ахборот ўқув зали: 9.00-20.00, шанба, якшанба: 9.00-17.00;

-“Ижод” нота-муסיқа нашрлар зали: 9.00-20.00, шанба, якшанба: дам олиш куни;

-“Илм” диссертациялар ўқув зали: 9.00-20.00, шанба, якшанба: 9.00-17.00;

-“Медиа марказ” медиа ва интернет маркази: 9.00-20.00, шанба, якшанба: дам олиш куни;

-Электрон кутубхона: 9.00-20.00, шанба, якшанба: дам олиш куни;
-Имконияти чекланган фойдаланиувчилар ўқув зали: 9.00-20.00, шанба, якшанба: дам олиш куни;

-Кутубхоналараро абонемент ва хужжатларни электрон етказиш: 9.00-18.00, шанба, якшанба: дам олиш куни;

-Китоб музейи: 10.00-15.00, шанба ва якшанба: 11.00-15.00;

-Болалар хонаси: 10.00-16.00, шанба ва якшанба дам олиш куни;

-Кўргазма зали: 10.00-16.00, шанба ва якшанба дам олиш куни;

-Киномарказ: 10.00-16.00, шанба ва якшанба: 10.00-16.00.

Адабиётлар ва интернет-сайтлар:

1. <https://aoka.uz/page/alisher-navoiy-nomidagi-o'zbekiston-milliy-kutubxonasi>
2. <https://www.natlib.uz/>
3. https://kitobxon.com/ru/company/alisher_navoiy_nomidagi

IV БЎЛИМ

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ
МАТЕРИАЛЛАРИ

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот. АРМ ва АКМ да фойдаланувчиларни китобхонлик қизиқишларини ўрганиш (2 соат)

1) АРМ ва АКМ да фойдаланувчиларни китобхонлик қизиқишларини сўровнома асосида ўрганиш

Ишнинг мақсади: Тингловчи кутубхонанинг амалий фаолиятини ўрганиб, айрим мавзуга оид сўровнома тузади. Аниқ бир гуруҳ китобхонлар қизиқишлари ўрганилади. Гуруҳни танлаш китобхонлар таркибига боғлиқ бўлади. (фермер, тадбиркор ўрта мактабнинг ўқувчиси, коллеж ёки лицей талабаси ва бошқалар). Фойдаланувчининг қизиқишини ўрганиш билимни бирор соҳасига ёки айрим фан тармоғига оид бўлиши мумкин. Айрим фан юзасидан ҳам сўровнома тузиш мумкин.

Кутиладиган натижа: Тингловчи АРМ ва АКМ да айрим фан соҳаси бўйича фойдаланувчиларни китобхонлик қизиқишларини ўрганади, мустақил равишда саволнома тузади ва соволомасини таҳлил қилади.

Машғулот давомида: хар бир тингловчи бирор-бир ўзи танлаган мавзу бўйича савол варақасини тузади. Саволлар аниқ, қиса, лўнда, китобхоннинг жавоб беришига ёрдам берадиган тарзда тусилиши лозим.

Вазифалар:

1. Аниқ бир китобхонлар гуруҳининг бирор бир билим соҳасига, масалага, мавзуга қизиқишини ўрганиш. Масалан, инженер-техниклар, мактаб ўқитувчилари, талабалар.

2. Китобхоннинг бир асарга муносабатини ўрганиш. Кутубхонада ўтказилган китобхонлар конференцияси, китоб премерси каби тадбирлар самарасини ўрганиш мақсадида танланган асарга китобхонларнинг муносабатини ўрганиш, асарнинг китобхонга таъсирини ўрганиш мақсад қилиб олинади.

2) АКМда китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг умумилмий усуллари

Ишнинг мақсади: Тингловчи кутубхонанинг амалий фаолиятини кенгрок ўрганиб, таҳлил қилиб боради ва китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг умумилмий усуллари билан танишади.

Қутиладиган натижа: Тингловчи амалий машғулотини бажариш давомида статистик, кузатиш, суҳбат, сўровнома, интервью, хужжатлар таҳлили, тажриба сингари умумилмий усуллардан фойдаланиб ўз фикр-хулосаларини келтиради ва қайси усулдан фойдаланиш қандай гуруҳ китобхонлари учун мослигини асослайди.

Вазифа:

Ҳар бир тингловчи умумилмий усуллардан бирини танлайди ва ўзи танлаган усул бўйича китобхонлар қизиқишини ўрганади.

3) АКМ ва АРМ да китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг махсус кутубхонашунослик усуллар

Ишнинг мақсади: Амалий машғилот давомида Тингловчи китобхонлар қизиқишини ўрганишнинг махсус кутубхонашунослик усуллари билан танишади.

Қутиладиган натижа: Тингловчи мустақил равишда бирон бир АКМ ёки

АРМ лардаги фойдаланувчи ва китоб формулярларини, бажарилган библиографик маълумотларни ва талаб варақаларини ўрганадилар тахлил қиладилар.

Маишулот давомида: Тингловчи ўказган тахлилларига кўра фонднинг таъминланганлик даражасини, ўртача китоб ўқилишини ва фойдаланувчиларнинг кўпроқ қандай адабиётларга қизиқаётганлигини билиб оладилар.

Адабиётлар ва интернет сайтлар:

1. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2015. - 168 б.
2. Richard E. Rubin. Foundations of Library and Information Science (4th Edition). Neal-Schuman Publishers Inc, 2015. New York.
3. Ганиева Б. Ахборот Кутубхона каталоги ва фонди. Уқув кулланма.- Тошкент: Файласуфлар нашриёти, 2017.-178 б.
4. Махмудов м. Зиядуллаева Г. Умумий библиографияшунослик. Уқув кулланма. Тошкент. Алоқачи, 2019.-170 б.

2-амалий машғулот. АКМ ва АРМ да китобхонлар тавсифномасини тузиш ва уни таҳлили (2 соат)

1) АКМ ва АРМ да китобхонлар тавсифномасини тузиш ва уни таҳлили

Ишнинг мақсади: Бундан кўзланган мақсад тингловчида китобхон тавсияномасини тузиш бўйича амалий кўникмани шакиллантириш.

Кутиладиган натижа: Тингловчи амалий машғулотларида иккита китобхонни ҳар томонлама ўрганади. Бунинг учун китобхон формулярини таҳлил қилади. Тўпланган барча манбаалар таққосланади, натижалар умумлаштирилиб, фойдаланувчиларга тавсифнома берилади. Унда китобхон ҳақида маълумотлар, унинг билим савияси, турли соҳа адабиётларга ва айрим тармоқларга муносабати аксини топади.

Вазифа:

Китобхоннинг адабий-бадиий асарларни таҳлил этиш қобилияти, ўқиш техникаси ва санъатни қай даражада эгаллаганлигини таҳлил этилиб, умумий хулоса чиқарилади.

Тингловчи бу усулни қўллаш учун иккита китобхонни танлаб олади. Ҳар бир китобхон ҳақидаги маълумотларни умумлаштиради: китобхонлар қизиқишининг кўлами, аниқ ва билим соҳасига оид адабиётларга муносабати,, у ёки бу китобни ўқиш услуби, вақтли матбуотлардан фойдаланиш даражаси, аъзо бўлган кутубхоналари ва бошқалар. Манбалар тавсифномасидаўз аксини топади.

2) Китобхон формулярини гуруҳли таҳлили

Ишнинг мақсади: Китобхонлик формулярини гуруҳли таҳлил қилиш

услубини эгаллаш, уни амалда қўллаш олиш.

Кутиладиган натижа: Тингловчи маълум китобхонлар гуруҳини формулярини мустақил равишда таҳлил қилади, кейинчалик гуруҳга раҳбарлик қилиш учун тавсиялар ишлаб чиқади.

Вазифа.

Ҳар бир тингловчи мустақил бир гуруҳга таллуқли 10 та китобхон формулярини таҳлил қилади (тадбиркорлар, муҳандислар, ўқитувчилар, коллеж ёки лицей билим юртининг ўқувчилари, ўрта мактабнинг юқори синф ўқувчилари бўлиши мумкин). Гуруҳни танлаш изланивчини мулоҳазасидан келиб чиқади.

Формулярни таҳлили учун маҳсус жадвал тузулади. Формулярга асосланиб жадвал тўлдирилади. Шунга асосланиб, бир-бирига боғлиқ мазмунли баённома шаклида таҳлил шакиллантирилади. Масалан:

а) ўргатилаётган даврда ўқилган адабиётларнинг умумий сони;

б) гуруҳни ўртача ўқиши:

с) ўқишда ижтимоий-сиёсий, техника, табиий-илмий, қишлоқ хўжалиги, бадий адабиёт, қандай ўрин тутди?

д) ижтимоий-сиёсий адабиётлар ўқилишини ўрганилганда мустақилликни миллий ғояга, маънавият ва миллий мафкурага асарларини қай даражада ўқилганлигига эътибор қаратиш кеак.

3) Кутубхоначи ва китобхон мулоқоти муоммолари. Китобхонга таъсир ўтказиш

Ишнинг мақсади: Кутубхоначи ва китобхон мулоқоти муаммолари сабабларини ўрганиш.

Кутиладиган натижа: Тингловчи кутубхоначи ва китобхон мулоқоти

муаммолари жараёнининг тўсиқларини енгиш усуллари ва китобхонга таъсир кўрсатишда зарур бўлган талаблар булан танишиш ва кўникма ҳосил қилиш.

Вазифа:

Мулоқотда зарур бўлган тингловчилар турини ўрганиш; савол бериш маданиятини ўрганиш; ихтилофли вазиятларни бартараф этиш йўлларини ўрганиш ва таҳлил этишдан иборат.

Адабиётлар ва интернет сайтлар:

1. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2015. - 168 б.
2. Richard E. Rubin. Foundations of Library and Information Science (4th Edition). Neal-Schuman Publishers Inc, 2015. New York.
3. Ганиева Б. Ахборот Кутубхона каталоги ва фонди. Уқув кулланма.- Тошкент: Файласуфлар нашриёти, 2017.-178 б.
4. Махмудов м. Зиядуллаева Г. Умумий библиографияшунослик. Уқув кулланма. Тошкент. Алокачи, 2019.-170 б.

3-амалий машғулот. АКМ ва АРМ да китобхонларга хизмат кўрсатиш тизими (4 соат)

1) АКМ ва АРМ да китобхонларга хизмат кўрсатиш тизими фаолиятининг ҳужжатларини ўрганиш

Ишининг мақсади: АКМ ва АРМ да китобхонга хизмат кўрсатиш фаолиятида ҳужжатларни ўрганиш. Абономент ва ўқув хонанинг ҳужжатлари билан талабаларни таништириш ва ишлашни ўрганиш.

Кутиладиган натижа: Тингловчи АКМ ва АРМ нинг абономент ва ўқув хонанинг ҳужжатлари билан яқиндан танишади.

Вазифа:

Бирламчи ҳужжатларни қуйидаги тартибда ўрганиш:

- 1.Китобхонларни АКМ ва АРМ ларга аъзо қилиш (назорат варақаси, китобхонларни ҳисобга олиш карточкаси, талаб қоғозлари, китобхон формуляри);
- 2.Формулярни жойлаштириш тартиби (адабиётларни бериш, китобхонни аҳолига қилиш жараёнида қатнашиш ва ўқув залида адабийт билан хизмат кўрсатиш);
- 3.Абономент ва ўқув зали ишини ҳисобга олиш (адабиёт берилиши ва китоб ўқирилишини кундалик ҳисобга олиш, оммавий тадбирларнинг баённомалари, абонимент ва ўқув зали кундаликлари);
- 4.Китобхонни ўрганиш картотекаси ва у билан ишлаш (ҳисобга олиш картотекаси, касб картотекаси, китобхон гуруҳи, бажарилмаган сўроқлар картотекаси ва бошқалар).

2) АРМ нинг фойдаланувчиларга хизмат кўрсатиш бўлимини абониментда хизмат кўрсатиш

Ишининг мақсади: АРМ да талабалар фойдаланувчиларга хизмат кўрсатади, абонементнинг ҳужжатлари билан танишади, абонементнинг кундалик дафтарида статистис ҳисобот қилиш жараёнини ўрганади.

Кутиладиган натижа: Тингловчи АРМ нинг фойдаланувчиларга хизмат кўрсатиш жараёнларини тўлиқ ўрганади, китобхонларга хизмат кўрсатади, статистис ҳисобот қилишни ўрганади.

Вазифа:

Тингловчи АРМ нинг фойдаланувчиларга абонементда хизмат кўрсатиш жараёнида қуйидагиларни бажарадилар:

- а) АРМ нинг абонемент бўлими ҳужжатлари билан яқинда танишадилар;
- б) абонемент бўлимнинг фойдаланувчиларга хизмат кўрсатиш фаолиятини ўрганади;
- с) китобхонларни АРМ га аъзо қиладилар (китобхон формулярини ёки ҳисобга олиш карточкасини тўлдирадилар);
- д) фойдаланувчини абонемент бўлиmidан фойдаланиш қоидалари билан танишадилар;
- ф) абонемент бўлими ишини ҳисобга оладилар;
- г) абонемент абонемент бўлими кундалигини тўлдиришда иштирок этадилар.

3) АКМ ва АРМ да фойдаланувчиларга кутубхона абонементида ва ўқув залида хизмат усули. Ресурслар. Улардан фойдаланиш самарадорлиги

Ишининг мақсади: Ўқув зали ҳужжатлари билан талабаларни яқиндан таништириш ва фойдаланувчиларга хизмат кўрсатишни ўзига хос хусусиятларини ўрганиш.

Кутиладиган натижа: Тингловчи АРМ нинг ўқув зали хужжатлари билан тўлиқ танишади, китобхонларга хизмат кўрсатишни ўрганади.

Вазифа:

АРМ нинг ўқув залида тингловчи фойдаланувчиларга хизмат кўрсатишда куйидагиларни ўрганадилар.

- а)ўқув зали захираси билан танишадилар;
- б)китобхонларни ўқув залига аъзо этадилар;
- с)уларга адабиётлар беришда фаол иштирок этадилар;
- д)берилган адабиётлар ҳисобга оладилар.

Адабиётлар ва интернет сайтлар:

1. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2015. - 168 б.
2. Richard E. Rubin. Foundations of Library and Information Science (4th Edition). Neal-Schuman Publishers Inc, 2015. New York.
3. Ганиева Б. Ахборот Кутубхона каталоги ва фонди.Уқув кулланма.- Тошкент: Файласуфлар нашриёти, 2017.-178 б.
4. Махмудов м. Зиядуллаева Г. Умумий библиографияшунослик. Уқув кулланма. Тошкент. Алокачи, 2019.-170 б.

4-амалий машғулот. Фойдаланувчиларга АКМ дан ташқарида хизмат кўрсатиш (4 соат)

1) Фойдаланувчиларга АКМ дан ташқарида хизмат кўрсатиш усуллари

Ишнинг мақсади: Фойдаланувчиларга кутубхонадан ташқарида хизмат кўрсатиш шакллари билан яқиндан танишиш ва кутубхонадан ташқарида хизмат кўрсатишни ташкил этишни ўрганиш.

Кутиладиган натижа: Тингловчи фойдаланувчиларга кутубхонадан ташқарида хизмат кўрсатишнинг замонавий шакллари билан танишиш ва ушбу бўлим ишини ташкил этишни ўрганади.

Вазифа:

Кутубхонадан ташқарида хизмат кўрсатишни ташкил этиш бўлимида талабалар қуйидагиларни ўрганадилар:

- 1.Кутубхона бўлимларини жойлашиш тартиби;
- 2.Кутубхона бўлимлари ва кўчма кутубхоналарда китоб алмашиш жадвали;
- 3.Жамоат кутубхоначиларига услубий ёрдам кўрсатиш режаси, семинарлар турли амалий машғулотлар, маслаҳатлар ва қатновлар жадвалини тузиш.

2)Кутубхона ва АРМ ҳамда АКМ ларда кутубхоналараро абонементдан фойдаланиш

Ишнинг мақсади: Кутубхона, АРМ ва АКМ ларда бирламчи ҳужжатлар билан қай тартибда ишлаш кераклигини ўрганадилар, кутубхоналараро абонементдан фойдаланиш қоидалари ва йўл-йўриқлари билан танишадилар.

Кутиладиган натижалар: тингловчи кутубхоналараро абонементдан

фойдаланиш усулларини ўрганади.

Маишулот давомида:

Тингловчи бирламчи ҳужжатларни қуйидаги тартибда ўрганадилар:

а) китобхонларни кутубхонага, АРМ ва АКМ ларга аъзо қилиш (сонтрол варақа, китобхонларни ҳисобга олиш карточкаси, талаб қоғозлари, китобхон формуляри);

б) формулярни жойлаштириш тартиби, адабиётларни бериш, китобхонни аъзо қилиш жараёнида қатнашиш, абонемент ва ўқув залида адабиёт бн хизмат кўрсатиш;

с) абонемент ва ўқув зали ишини ҳисобга олиш (адабиёт берилиши ва китоб ўқилишини кундалик ҳисобга олиш, оммавий тадбирларнинг протоколлари, абонементлар ва ўқув зали кундаликлари);

д) кутубхона, АРМ ва АКМ ларда кутубхоналараро абонемент иш техникасини ўрганиш.

3) АКМ ларда фойдаланувчиларга илмий ахборот хизмати кўрсатиш усуллари

Ишнинг мақсади: АКМ ларда фойдаланувчиларга илмий ахборот хизмати кўрсатиш усулларини ўрганиш ва йўл йўриқларини ўрганиш.

Қутиладиган натижа: тингловчи АКМ ларда фойдаланувчиларга илмий ахборот хизмати кўрсатиш усулларини ўрганадилар ва амалий кўникмалар ҳосил қиладилар.

Вазифа:

АКМ да илмий ахборот хизмат кўрсатиш тартиб-қоидаларини ўрганадилар. Фойдаланувчилар талабини ўрганган ҳолда илмий ва умуммаданий дунёқарашларини шакиллантиришга, уларга кераклиқ ахборот ва асарларни

танлашга ва улардан тўғри фойдаланишда амалий ёрдам ишларини олиб бооришни амалга ошириш.

4) АКМ да фойдаланувчилар билан якка тартибда ишлаш усуллари

Ишининг мақсади: АКМ да фойдаланувчилар билан якка тартибда ишлашнинг турли усулларини ўрганиш.

Кутиладиган натижа: Фойдаланувчиларга якка тартибда хизмат кўрсатиш кутубхоначидан малака ва тайёргарлик талаб этиши ҳақида кўникмаларни эгаллаш.

Вазифа:

Фойдаланувчини ўрганиш, қизиқишини аниқлаш уни кутубхонага аъзо этиш; фойдаланувчилар билан сўров ўтказиш: аниқ ва ноаниқ сўровлар; муҳим мавзуга оид адабиётларни ўрганиб уларни тарғиб этишни амалга ошириш.

Адабиётлар ва интернет сайтлар:

1. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2015. - 168 б.
2. Richard E. Rubin. Foundations of Library and Information Science (4th Edition). Neal-Schuman Publishers Inc, 2015. New York.
3. Ганиева Б. Ахборот Кутубхона каталоги ва фонди.Укув кулланма.- Тошкент: Файласуфлар нашриети, 2017.-178 б.
4. Махмудов М., Зиядуллаева Г. Умумий библиографияшунослик. Укув кулланма. Тошкент. Алокачи, 2019.-170 б.

V БЎЛИМ

КЕЙСЛАР БАНКИ

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

1-Кейс.

Бирон бир АКМ ёки АРМ лардаги фойдаланувчи ва китоб формулярларини, бажарилган библиографик маълумотларни ва талаб варақаларини ўрганаб, таҳлил қилинг.

2-Кейс.

Китобхоннинг адабий-бадиий асарларни таҳлил этиш қобилияти, ўқиш техникаси ва санъатни қай даражада эгаллаганлигини таҳлил этиб, умумий хулоса чиқаринг.

3-Кейс.

Иккита китобхонни танлаб олинг. Ҳар бир китобхон ҳақидаги маълумотларни умумлаштиринг:

- китобхонлар қизиқишининг кўлами,
  - аниқ ва билим соҳасига оид адабиётларга муносабати,
  - у ёки бу китобни ўқиш услуби,
- вақтли матбуотлардан фойдаланиш даражаси,
аъзо бўлган кутубхоналари ва бошқалар.

VI БЎЛИМ

ГЛОССАРИЙ

VIII. ГЛОССАРИЙ

Тушунча ўзбек тилида	Тушунчанинг таърифи	Тушунча инглиз тилида
Абонемент	маълум бир муддатга ва маълум бир шарт асосида босма асарлари ва бошқа хужжатларни кутубхона, АКМ ва АРМ дан ташқарида фойдаланишга беришни кўзда тутувчи истеъмолчиларга хизмат кўрсатиш.	Subscription
Адабий кеча	адабий мавзудаги маъруза ва бадий қисмдан ташкил топган оммавий тадбир.	Literary night
Адабиётлар кўргазмаси	адабиётни кўргазмали ва тарғиб этишнинг асосий шакли махсус сараланган ва тартибга келтирилган истеъмолчиларга таништириш ва шархлаш учун тавсия этиладиган босма асарлар мажмуи.	Literature exhibition
Адабиётларни тарғиб қилиш	босма асар ҳақидаги маълумотларни истеъмолчиларнинг маданий даражасини ошириш, ўқишига раҳбарлик қилиш, онги ва ҳатти-ҳаракатига таъсир ўтказиш мақсадида улар эътиборига ҳавола	Promotion of literature

	<p>этиш. АРМ адабиётни тарғиб этиш, истеъмолчилар билан якка ва оммавий тартибда ишлашнинг асосини ташкил этади. Бу кўргазмалилик, қизиқтириш каби дидактик тамайилларга асосланади. Муайян истеъмолчилар гуруҳи учун долзарб мавзуларнинг ажратилиши турли билим соҳаларига оид адабиётлар ҳақида ахборот бериш тарғиботни бир бутун тарзда олиб борилиши учун муҳим аҳамиятга эга.</p>	
Альбом	<p>айрим мавзуга оид адабиётларнинг қисқача изоҳ матни берилган нашри.</p>	Album
Аудиовизуал материаллар	<p>техника воситалари ёрдамида маълум қилинадиган овозли, тасвирий ёки овозли ахборотга эга бўлган ҳужжатлар. Булар қаторига кинофотоҳужжатлар (кинофилмлар, диафилмлар, магнитли фонограммалар, грампластинкалар) магнитофонлар, видеоёзувлар, магнитофилмлар ва бошқалар киради.</p>	Audiovisual materials

Ахборот куни	маълум вақт ичида (одатдан ҳафта ёки 1 ой ичида) АРМ келган янги адабиётлар ҳақида ахборот беришни назарда тутувчи тадбирлар мажмуи, бунда китоб кўргазмалари уюштирилади, ахборот библиографик шарҳлар ўтказилади. Ахборот кунига ахборот хизмати ходимлари таклиф этилади.	Information Day
Библиобус	ўз меҳнат фаолияти ёки яшаш шароити нуқтаи назардан кўчмас кутубхонадан фойдалана олмайдиган китобхонларга хизмат кўрсатиш учун махсус жиҳозланган автомашинада жойлашган сайёр кутубхона.	Bibliobus
Библиографик маълумотнома	алоҳида сўровга биноан библиографик ахборотга эга бўлган жавоб.	Bibliographic reference
Библиографик қўлланма	мақсади, мазмуни, шакли ва бошқа белгилари асосида бирлаштирилган, қайдларнинг тартибга солинган йиғиндиси.	Bibliographic guide
Фонд очиклиги	истеъмолчига босма асарларни кутубхона фондидан бевосита излаш ва танлаш учун имконият яратувчи хизмат кўрсатиш услуги.	Fund openness

Обзор	Бирон-бир мавзу бўйича маълум бир вақт мобайнида чиққан бошқа илмий хужжатлар асосий мазмунининг қисқа шаклдаги баёни.	Review
Истемолчилар қизиқиши	бирон-бир жиҳати билан ўзига жалб этувчи босма асарни ўқишга бўлган истемолчининг муносабати. Китобхонлик қизиқишлари, шунингдек, мазмуни, турғунлиги ва фаоллиги жиҳатидан ҳам гуруҳланади. Китобхонлик қизиқишини тарбиялаш ва қондириш ахборот-ресурс марказининг энг муҳим вазифаларидан биридир.	Consumer interest
Истемолчилар таркиби	кутубхона китобхонлари жамоасининг демографик белгилари – ёши, жинси, касби-кори, маълумоти ва бошқалар бўйича таърифи.	Consumer structure
Китобхон формуляри	истемолчиларни алоҳида ҳисобга олиб уларга берилган адабиётларни қайд этиб бориш, улар томонидан китоб ўқилишини таҳлил қилишга мўлжалланган муайян шаклдаги карточка.	Reader Formula

Китобхонлик гувоҳномаси	китобхон ҳақидаги асосий маълумотларни ўз ичига олган ва кутубхонадан ёки АКМ ва АРМ дан фойдаланиш ҳуқуқини берувчи ҳужжат.	Certificate of reading
Китобхонлик талабномаси	кутубхонада сақланаётган босма ва бошқа асарларга буюртма бериш учун китобхон тўлдирадиган варақча.	Reading application
Кутубхоналараро абонмент	кутубхона, АКМ ва АРМ фондида мавжуд бўлмаган адабиётларни қабул қилинган Низомга асосан бошқа кутубхона, АКМ, АРМдан вақтинчалик фойдаланишга олиш тартиби.	Interlibrary loan
Оммавий ишлар	истеъмолчилар ва аҳоли орасида босма асарлар ва бошқа ҳужжатларни оғзаки ва кўргазмали тарғиб қилиш усулларининг мажмуи.	Public works

VII БЎЛИМ

АДАБИЁТЛАР
РЎЙХАТИ

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 592 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 507 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажак фаётовон бўлади. 3-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2019. – 400 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – 400 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

5. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.
6. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июнь “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли Фармони.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февраль “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрель "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари

- тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрь “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сонли Фармони.
  11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 февраль “Ахборот технологиялари ва коммуникациялари соҳасини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5349-сонли Фармони.
  12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 май “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон Фармони.
  13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 июнь “2019-2023 йилларда Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетида талаб юқори бўлган малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятини ривожлантири чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4358-сонли Қарори.
  14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 август “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармони.
  15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрь “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармони.
  16. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрь “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарори.

17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 21 май “[«Электрон ҳукумат» тизими доирасида ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш сифатини яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида](#)”ги ПҚ-4328-сонли Қарори.
18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрь “Рақамли Ўзбекистон-2030” Стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6079-сонли Фармони.

Ш. Махсус адабиётлар

19. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2015. - 168 б.
20. Richard E. Rubin. Foundations of Library and Information Science (4th Edition). Neal-Schuman Publishers Inc, 2015. New York.
21. Ганиева Б. Ахборот Кутубхона каталоги ва фонди. Укув кулланма. - Тошкент: Файласуфлар нашриёти, 2017.-178 б.
22. Махмудов м. Зиядуллаева Г. Умумий библиографияшунослик. Укув кулланма. Тошкент. Алоқачи, 2019.-170 б.

IV. Интернет сайтлар

1. [http:// www.mitc.uz](http://www.mitc.uz)
2. <http://lex.uz>
3. <http://lib.bimm.uz>
4. <http://ziyonet.uz>
5. [http:// www.tuit.uz](http://www.tuit.uz)
6. <https://librarysciencedegree.usc.edu/blog/smart-design-in-architecture-for-libraries-in-the-digital-age/>

7. <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/library-science>
8. <https://www.natlib.uz/>

РЕЦЕНЗИЯ

на учебно-методический комплекс,
составленный доц. Б.Ганиевой по модулю «Информационный библиотечный
сервис: теория и методика» для курсов повышения квалификации и
переподготовки педагогических кадров высших образовательных учреждений
направления «Информационная библиотечная деятельность»

Учебно-методический комплекс по модулю «Информационный библиотечный сервис: теория и методика» составлен для курсов повышения квалификации и переподготовки педагогических кадров высших образовательных учреждений направления «Информационная библиотечная деятельность» и содержит в себе программу курсов, рекомендованные педагогические технологии, тексты лекций, материалы для практических занятий, кейсы, глоссарий и список рекомендованной литературы и интернет сайтов.

Программа модуля соответствует содержанию типовой программы данного направления и включает в себя введение, цели и задачи модуля, требования к знаниям, умениям, навыкам и компетенциям слушателей, рекомендации к проведению занятий, содержание и разбивка часов по темам и список рекомендованной литературы и интернет сайтов.

Разработанный доц. Б.Ганиевой учебно-методический комплекс по модулю «Информационный библиотечный сервис: теория и методика» соответствует содержанию типовой программы данного направления, часы распределены соответственно часам, указанным в учебном плане. В нем приведены основные материалы по данному модулю, которые соответствуют современному состоянию развития информационно-коммуникационных технологий.

Таким образом, учебно-методический комплекс по модулю «Информационный библиотечный сервис: теория и методика» может быть рекомендован к использованию на курсах повышения квалификации и переподготовки педагогических кадров высших образовательных учреждений направления «Информационная библиотечная деятельность» и его можно рекомендовать к публикации.

Заместитель директора по научной
работе и инновациям Совместного
Белорусско-узбекского межотраслевого
института прикладных технических
квалификаций, к.п.н.

Л.Набиёвина
06.03.2021 г.

**ДОЦ. Б.ГАНИЕВА ТОМОНИДАН ОЛИЙ ТАЪЛИМ
МУАССАСАЛАРИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ КУРСИ УЧУН ТАЙЁРЛАНГАН “АХБОРОТ
КУТУБХОНА ХИЗМАТИ: НАЗАРИЯСИ ВА УСЛУБИЁТИ”
МОДУЛИНИНГ ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУАСИГА
ТАҚРИЗ**

Ўқув-услубий мажмуа “Ахборот кутубхона хизмати: назарияси ва услубиёти” модули бўйича қайта тайёрлаш ва малака ошириш тингловчилари учун яратилган. Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда ўқув-услубий мажмуада тингловчиларнинг “Ахборот кутубхона хизмати: назарияси ва услубиёти” модули доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига кўйиладиган талаблар асосида ўқув-услубий мажмусида берилган материаллар ушбу мақсадга йўналтирилиб, ахборот кутубхона хизматларининг замонавий усул ва воситаларини ўрганиш, уларни таълим жараёнига қўллаш бўйича назарий ва амалий маълумотлар келтирилган.

Ўқув-услубий мажмуа доирасида берилаётган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига кўйиладиган умумий малака талаблари, ўқув режалари ва дастурлари асосида шакллантирилган бўлиб, бу орқали олий таълим муассасалари педагог кадрларининг соҳага оид замонавий таълим ва инновация технологиялари, илғор хорижий тажрибалардан самарали фойдаланиш, киберхавфсизлик усул ва воситаларини амалиётга кенг татбиқ этиш билан боғлиқ компетенцияларга эга бўлишлари таъминланади.

Умуман олганда, “Ахборот кутубхона хизмати: назарияси ва услубиёти” модули бўйича яратилган ўқув-услубий мажмуа барча талабларга жавоб беради ва уни ўқув жараёнида қўллаш ва чоп этиш учун тавсия этиш мумкин.

Мухаммад Ал-Хоразмий номдаги
ТАТУ “Ахборот технологиялари” кафедраси
мудири, профессор

Х.Зайнидинов

